

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗДІЙСНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКАМИ

1.1. Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності банку

На сьогодні банки являють собою фундаментальну основу економічної системи певної держави. Інвестиційна діяльність банків є доволі новим, але перспективним напрямом діяльності. Інвестиційна привабливість вітчизняної економіки на міжнародному рівні характеризується як низька. При цьому зацікавленість до українських банків як до потенційних інвесторів поступово зростає. Тому одним з пріоритетних напрямів співпраці вітчизняних банків з міжнародними організаціями є їхня інвестиційна діяльність. Результати проведених багатьох наукових досліджень, що були пов'язані з веденням господарської діяльності, показали, що інвестиції являють собою передумову подальших структурних перетворень в державі. До того ж вони сприяють підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного виробника та вирішують багато соціально-економічних проблем під час трансформаційного періоду. Отже потребує з'ясування таке поняття як «інвестиції». Дане поняття є досить складним та такою економічною категорією, що постійно обговорюється. На сьогодні існують різноманітні форми та види інвестицій, які мають здатність постійно змінюватися, враховуючи при цьому особливості певного стану економіки та рівень розвитку виробничих відносин. Саме тому інвестиції належать до однієї з найбільш досліджуваних в науковій економічній літературі понять, особливо в сучасній практиці. Дослідженню інвестицій було приділено багато уваги таких науковців: Самуельсон, І. А., Дж. М. Кейнс, П. Е. Шумпетер, К. Р. Макконнелл, У. Ф. Шарп, І. О. Бланк, М. Д. Джонк, Л. Дж. Гітман, С. Л. Брю, В. Г. Федоренко, Н. В. Ігошин, В. В. Селезньов та інші. В цілому в економічній літературі існують різні підходи до визначення поняття

«інвестиції», що демонструє різноманітність трактувань та розуміння їхньої економічної сутності. Перш за все, даний факт обумовлений індивідуальною особливістю наукових підходів, своєрідністю етапів економічного розвитку еволюцією економіки тощо. В табл. 1.1 подано основні трактування терміну «інвестиції».

Таблиця 1.1

Основні трактування науковців щодо поняття «інвестиції»

Автор	Трактування
Шарп У.	Інвестувати – це розлучитися з грошми сьогодні для того, щоб отримати більшу їх суму у майбутньому.
Бланк І., Допан Е., Ліндсей Д.	Інвестиції – це вкладення капіталу в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах в об'єкти підприємницької діяльності з метою отримання поточного доходу або забезпечення підвищення його вартості у майбутньому періоді.
Гітман Л., Джанком М.	Інвестиції – це спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження або збільшення суми капіталу, зростання його вартості й (або) дати повний розмір доходу
Макконнелл К., Брю С.	Інвестиції - це витрати на будівництво нових заводів, на верстати, устаткування з тривалим терміном служби; витрати на виробництво і нагромадження засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів; витрати на поліпшення освіти, здоров'я працівників чи на підвищення мобільності робочої сили.

Здійснюючи аналіз різноманітних тлумачень авторів, можна підмітити деяку неточність, оскільки «інвестиції» - це вкладення коштів, які не дуже часто пов'язані з досягненням інвестиційних цілей суб'єктів. До того ж, при розгляді економічної літератури, автори доволі часто визначають поняття «інвестиції» як вкладення, які здійснюються виключно у грошовій формі. Втім, на сьогодні інвестування може відбуватись як у грошовій, так і у іншій будь-якій формі (у формі немайнових активів, майна, виробничого досвіду тощо).

З урахуванням зауважень та вищезазначених трактувань можна сформулювати універсальне визначення даного поняття. Так «інвестиції» - це

вкладення грошових, матеріальних та інших цінностей в об'єкти підприємницької або інших видів діяльності для отримання прибутку та (або) одержання певного соціального ефекту.

В Україні в теоретичних та практичних аспектах поняття інвестицій не використовувалося до початку 90-х років. Вперше цю економічну категорію почали використовувати у вітчизняній економічній літературі, як синонім поняття «капітальні вкладення», оскільки основна мета інвестиційної діяльності розглядалася як збільшення обсягів виробництва. В Україні через формування ринкових відносин поступово змінюються наукові погляди, розвиваються різноманітні принципи та методи здійснення інвестиційної діяльності. Доцільно зазначити, що однією з найбільш головних факторів розвитку інвестиційної теорії в Україні було становлення конкуренції та системи приватного підприємництва [2]. Систематизація та аналіз вищенаведених трактувань різних науковців дозволяють виокремити специфічні особливості інвестицій як економічної категорії, а саме:

- ✓ ризиковий характер – оскільки інвестиції пов'язані з ризиком та існує ймовірність не досягнення запланованих результатів);

- ✓ витратний характер - означає, що усі форми та види інвестицій передбачають витрати, вкладення капіталу , інше;

- ✓ цільовий характер - передбачає, що усі інвестиції здійснюються з певною метою, наприклад, досягнення соціального ефекту або отримання прибутку;

- ✓ терміновий характер - інвестиції мають певний термін розміщення вкладного капітал.

На особливу увагу заслуговує розгляд похідного поняття – «банківські інвестиції». За результатами аналізу наукової економічної літератури було визначено, що єдиного та чіткого визначення поняття «банківські інвестиції» не існує. Це пов'язано з тим, що науковці мають різні думки стосовно цієї

економічної категорії, розглядаючи банківські інвестиції як елемент фінансового ринку або як один із видів інвестицій та інше.

Певний внесок у розвиток теорії банківського інвестування зробили такі науковці як Кривченко М. С., Капран В. І., Омельченко С. І. та Коваленко О. К.. Згідно їхнього бачення, банківські інвестиції – це інвестиції, які здійснюються банками (суб'єктами інвестиційної діяльності) [3]. Втім, на нашу думку, таке трактування банківських інвестицій є не зовсім повним через недостатність пояснення їхньої економічної сутності та через відсутність розгляду особливостей здійснення банківської інвестиційної діяльності. Вітчизняний вчений-економіст Мороз А. М. пропонує інше визначення поняття банківських інвестицій. На його думку – це непрямі вкладення банківських коштів в економіку, що відображають рух фіктивного капіталу у формі інвестиційного портфеля банків [4]. Таке визначення не повністю розкриває напрями банківського інвестування, які, насамперед, передбачають вкладення власних ресурсів для отримання бажаної вигоди у майбутньому. Також варто зазначити, що банківські інвестиції пов'язані із вкладеннями у цінні папери, які здійснюються за власний рахунок банківських установ або на комісійних засадах. Внаслідок цього в науковій економічній літературі неодноразово можна зустріти визначення банківських інвестицій, як вкладень виключно у цінні папери. Мещеряков А. А. та Лисяк Л. В. визначають банківські інвестиції наступним чином: «банківські інвестиції – це кошти, вкладені на певний період у цінні папери, випущені місцевими органами влади, урядом, недержавні боргові зобов'язання, облігації і акції акціонерних товариств, деривативи, похідні фінансові інструменти та інші види цінних паперів» [5]. Втім, слід зазначити, що банки інвестують не тільки у цінні папери, а й здійснюють інвестиції у інтелектуальні цінності, нерухомість, майнові права тощо. Отже, з врахуванням усіх вищенаведених трактувань науковців поняття банківських інвестицій та власних зауважень, можна запропонувати таке визначення даної

економічної категорії. Банківські інвестиції – це вкладення коштів та інших ресурсів банківських установ у нерухоме та рухоме майно, інтелектуальні цінності та цінні папери з метою отримання прибутку та (або) отримання певної вигоди у майбутньому. Сучасна практична діяльність показує, що забезпечення ефективного функціонування та зростання доходів банківських установ значною мірою залежить від здійснення ним інвестиційної діяльності. Інвестиційна діяльність банківських установ є різновидом інвестиційної діяльності, втім, в науковій економічній вітчизняній літературі та в українському законодавстві не існує єдиного підходу до визначення даного поняття. Деякі науковці визначають, що інвестиційна діяльність банків пов'язана виключно з інвестиціями в цінні папери, інші акцентують увагу на розміщенні коштів на певний термін з метою одержання доходу. Найбільш краще трактування поняття «інвестиційна діяльність банку» наведено в роботі українського вченого А. Е. Мельников, який визначив її як «практичну діяльність банківських установ щодо реалізації різних форм інвестицій задля отримання доходу, соціального ефекту, підтримки певного рівня ліквідності та платоспроможності чи інших цілей банку» [6]. Слід зазначити, що саме це визначення поняття «банківські інвестиційна діяльність» розкриває сутність цього напрямку діяльності. На наступному етапі буде проводитися дослідження способів здійснення банківської інвестиційної діяльності. Оскільки банки є учасниками фінансового ринку, то слід розрізняти три основні напрями участі банків у інвестиційному процесі:

- споживання інвестицій (здійснення посередницької діяльності);
- участь у інвестиціях (проведення позикових операцій та комісійно-посередницьких);
- інвестування (виконання банком функцій інвестиційного або кредитора інвестора).

Банківське інвестиційна діяльність здійснюється за допомогою обраної банком інвестиційної політики, яка, насамперед, залежить від його фінансового стану, ступені ліквідності та інших фінансових показників. Тобто, інвестиційна політика являє собою комплекс цілеспрямованих заходів та зважених рішень, які спрямовані на визначення потреб у інвестиційних ресурсах, зростання джерел фінансування, вибір пріоритетних напрямів фінансування та безпосередньо залучення інвестицій. Саме інвестиційна політика банку дозволяє допомогти у виборі найефективніших фінансових інструментів та впливає на рівень інвестиційної активності та формування інвестиційного портфеля банку. Як показує практика, банківські установи являють собою одні з тих фінансових інститутів, які здатні забезпечити ефективне управління інвестиціями та отримати значний прибуток від своєї діяльності. Слід зазначити, що на рівень інвестиційної діяльності банків впливають зовнішні та внутрішні чинники. Поділ чинників на зовнішні та внутрішні представлено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Структура чинників, які мають вплив на інвестиційну діяльність банків

Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
стратегія комерційного банку	загальний стан економіки країни
регіональні та галузеві особливості функціонування банку	курсова вартість цінних паперів
ресурсний потенціал банку	законодавчі пільги та обмеження
підтримка відповідного рівня ліквідності та мінімізація ризиків;	стан фондового ринку та рівень його розвитку;
професійна підготовленість.	зміна процентної ставки

Таким чином, можна зробити висновок, що внутрішні чинники слугують визначальними факторами формування інвестиційного портфеля банку та є основними чинниками формування інвестиційної стратегії для кожної банківської установи. Натомість рівень ризиковості інвестиційного портфеля

залежить від зовнішніх чинників. До прикладу, за умови стабільності економіки держави банки ефективно працюють з іншими юридичними особами, розміщують акції на фондовому ринку, що в свою чергу забезпечує стабільність економічної системи та підвищує ефективність інвестиційної діяльності банків.

Науковці виділяють три основні напрямки інвестиційної діяльності банків [22, с.20]:

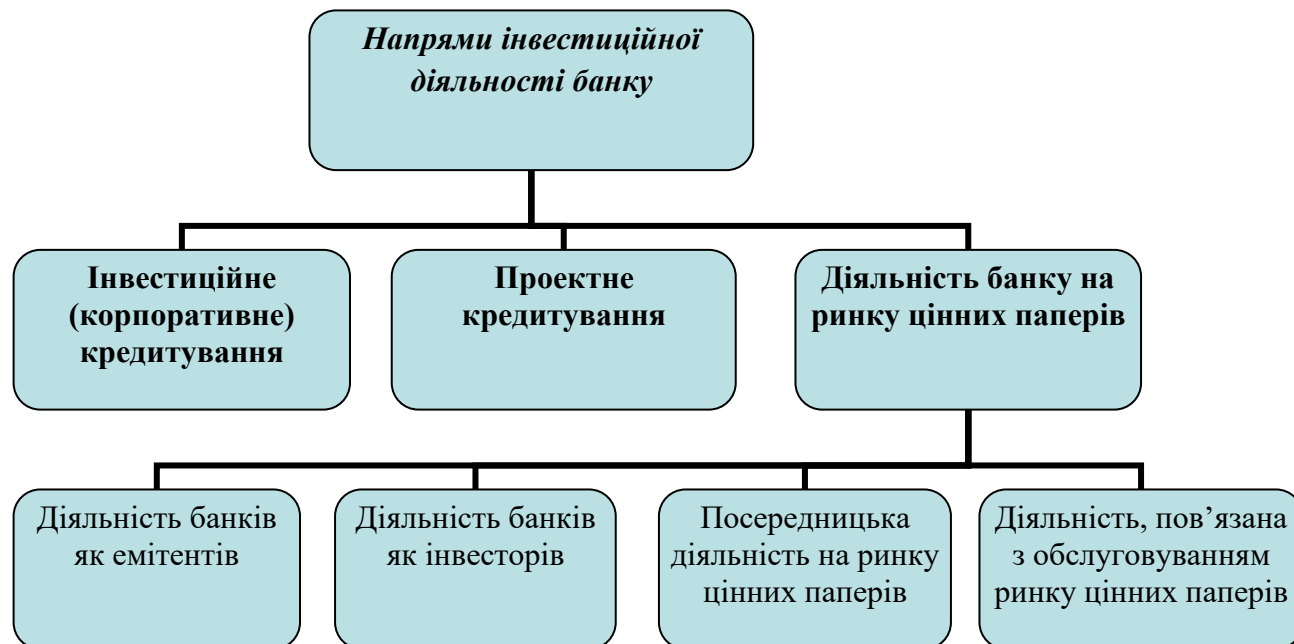

Рис. 1.1. Види діяльності банків на ринку цінних паперів

- інвестиційне (корпоративне) кредитування;
- проектне кредитування;
- діяльність банку на ринку цінних паперів;

Інвестиційне кредитування перш за все спрямоване на модернізацію підприємства та виробничого процесу в цілому. При цьому основним джерелом погашення за кредитом позичальника виступають доходи, що отримані від ведення господарської діяльності, з врахуванням тих, що генеровані інвестицією. При цьому банком здійснюється контроль за цільовим використанням інвестиційних коштів.

Під проектним фінансуванням розуміється кредит, що надається банком, та повертається на початковому етапі реалізації проекту за рахунок коштів, що отримані від ведення діяльності в межах самого проекту. При цьому банківська установа має право приймати певні рішення щодо реалізації даного проекту та брати у ньому безпосередню участь. За рахунок цього банк не веде жорсткого контролю за цільовим призначенням інвестованих коштів [39, с.117].

Втім найбільше значення для банківських установ має їхня діяльність на ринку цінних паперів, оскільки він являється одним із найбільш динамічних сегментів фінансового ринку. Ринок цінних паперів грає роль певного сполучного ланцюга між ринком капіталів та ринком коштів. Цю роль йому допомагають виконувати саме банківські структури як основні суб'єкти ринку.

Діяльність банку на ринку цінних паперів поділяється на чотири основні види, кожен із яких відіграє свою особливу роль при виконанні різних операцій із цінними паперами. Серед них виділяють:

- 1) діяльність банківських установ у ролі емітента (при здійсненні пасивних операцій);
- 2) банківська діяльність як інвестора (при здійсненні активних операцій);
- 3) діяльність банку в якості учасника ринку цінних паперів (при проведенні посередницьких операцій);
- 4) виконання банком традиційних операцій, що пов'язані із обслуговуванням ринку цінних паперів (при здійсненні розрахунково-касових та інших операцій) [34].

Не дивлячись на різноманітність напрямів здійснення інвестиційної діяльності, банківське інвестування, насамперед, здійснюється з метою зростання дохідності банку та контролю за ступенем ризику. К прикладу, якщо діяльність банку націлена на одержання високих доходів від активних операцій швидкими темпами, то банківська установа втрачає свою ліквідність і, навпаки, якщо банк ставить має за мету забезпечення високого рівня ліквідності, то це

передбачає втрату дохідності [11]. Саме тому ефективність банківської діяльності залежить від його інвестиційної політики. Важливою умовою забезпечення необхідного рівня ліквідності банку є відсутність надлишку ліквідних коштів, оскільки це призводить до зменшення можливих доходів банку. Інакше кажучи, банківським установам необхідно постійно ефективно диверсифікувати банківські операції, зосередивши основну увагу на збільшенні банківських інвестицій та визначенні необхідного рівня ліквідності. Отже сьогодні для банківських установ основним та важливим завданням є визначення напрямів інвестування та формування ефективного інвестиційного портфеля.

1.2. Структура інвестиційного портфеля та різновиди банківських інвестицій та банку

Ефективне управління інвестиціями відіграє важливу роль у інвестиційній діяльності банків. Втім в науковій економічній літературі існує значна кількість тлумачень, які характеризують різні види банківських інвестицій. Отже з метою забезпечення ефективного та цілеспрямованого управління банківськими інвестиційними вкладеннями, перш за все необхідно, систематизувати їхню термінологію та провести класифікацію для виявлення специфічних особливостей кожного виду банківських інвестицій (рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Загальна класифікація банківських інвестицій

У вітчизняній та зарубіжній економічній літературі в залежності від об'єкта інвестування виділяють реальні та фінансові інвестиції. Під реальними інвестиціями розуміють вкладення коштів у нематеріальні та матеріальні активи [8]. Фінансові інвестиції визначають як вкладення коштів у різні фінансові інструменти, такі як депозити, цінні папери, паї, частки, цільові банківські вкладення, вкладення у статутні фонди організацій.

В залежності від характеру участі в інвестиційній діяльності, виділяють непрямі та прямі інвестиції. Непрямі інвестиції – це напрям інвестування, у якому беруть участь інші особи (інвестиційні та інші фінансові посередники). Під прямими інвестиціями розуміють такий вид інвестування, у якому під час вкладення коштів та вибору об'єктів інвестування інвестор приймає безпосередню участь.

Залежно від періоду інвестування у економічній науковій літературі прийнято розрізняти короткострокові (до 1 року), середньострокові (3-5 років) та довгострокові (більше 5 років) інвестиції [9]. Втім, як показує сучасна практика інвестиційної діяльності банків, інвестиції в цілому поділяють на короткострокові, які здійснюються на період не більше одного року (короткострокові депозитні вклади, облігації, облігації підприємств ощадні сертифікати) та довгострокові, які період здійснення яких складає більше одного року (довгострокові облігації, реальні інвестиції, казначейські білети).

До важливої класифікаційної ознаки належить розподіл інвестицій в залежності від джерел фінансування.

Згідно з даною класифікацією виділяють такі види інвестицій, які здійснюються за рахунок:

- власних фінансових ресурсів (грошові нагромадження та заощадження громадян, юридичних осіб, прибутки);
- позичкових коштів (банківські та бюджетні кредити, облігаційні позики);
- залучених коштів інвесторів (коштів, що одержані від продажу цінних паперів, внесків юридичних осіб та громадян);
- бюджетних інвестиційних асигнувань;
- безоплатних та благодійних внесків підприємств, організацій та громадян [10].

За версією Василенко Д. В. інвестиційний портфель запропоновано поділити на чотири сектори: дольовий, борговий, реальний та вексельний. Саме через це інвестиційні операції відповідно поділяють на дольові, боргові, реальні та вексельні. Дану класифікацію було представлено на рис. 1.3.

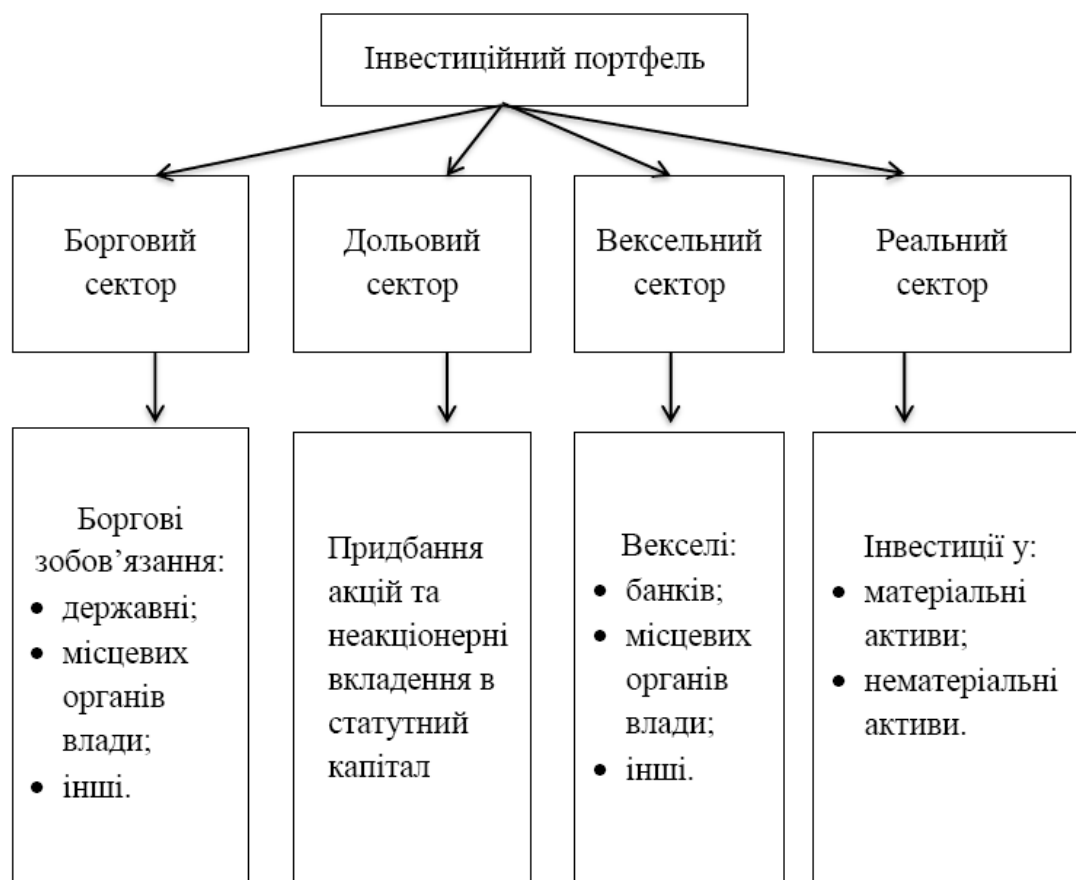

Рис. 1.3. Структура інвестиційного портфеля банку

Зазначена вище класифікація банківських інвестицій, яка орієнтована на сучасну банківську систему, є доволі зручною для використання. До того ж цю класифікацію слід вважати універсальною, оскільки з появою нових фінансових інструментів їх доволі легко додавати до цієї системи.

Отже, наведена класифікація банківських інвестицій та їхні ознаки не є обмеженими, оскільки їх можна дещо доповнювати та змінювати. Вітім, варто зазначити, що в основному існує дві головні форми банківських інвестицій, які визначають напрями інвестування банку – це реальні та фінансові інвестиції. В результаті здійснення інвестиційної діяльності банку формується його інвестиційний портфель.

Інвестиційний портфель банку на думку Примостки Л. О., це вид діяльності, що пов'язаний із здійсненням інвестицій банківських коштів на

тривалий термін в такі активи як: нерухомість, цінні папери, статутні фонди підприємств тощо, ринкова вартість яких може збільшуватися та приносити власнику дохід у вигляді дивідендів, процентів та інших непрямих і прямих доходів [8]. В цілому структура інвестиційного портфеля банку складається з прямих банківських інвестицій та з інвестицій у цінні папери. В Україні відповідно до Положення «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 30.06.2016 року банківські інвестиції в цінні папери класифікують наступним чином:

- цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через прибутки за збитки (частка інвестиційного портфеля банку, в яку включаються цінні папери, які були придбані для перепродажу з метою отримати прибуток внаслідок короткотермінових коливань ринкової ціни);

- цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід (частка інвестиційного портфеля банку, у склад якого входять цінні папери, придбані банком на короткий термін для продажу у зв'язку зі зміною відсоткових ставок, наявності альтернативних інвестицій, потреб ліквідності тощо);

- цінні папери, які оцінюються за амортизованою собівартістю (включає в себе придбані банком боргові цінні папери з фіксованими платежами та з фіксованим строком погашення);

- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії (інвестиції в пайові цінні папери, які належать до довгострокових вкладень) [11].

Як вже було зазначено, окрім інвестицій у цінні папери, банківська інвестиційна діяльність також пов'язана з прямими банківськими інвестиціями, які можна класифікувати наступним чином:

- інвестиції у власну діяльність;

- інвестиції у інші види діяльності;
- купівля та продаж цінних паперів на вторинному ринку, портфельне управління фінансовими активами;
- інвестиційне проектування;
- довгострокове кредитування під заставу цінних паперів [9]

Особливу увагу слід зосередити на основних функціях, які властиві інвестиційному портфелю банку. Наприклад, П. Роуз до основних функцій інвестиційного портфеля банку відніс:

- використання кредитів центрального банку як застави;
- підтримка банківської ліквідності;
- поліпшення фінансових показників банківського балансу;
- страхування банківських структур від втрат, які можуть виникнути через зміну ринкових процентних ставок;
- забезпечення гнучкості портфеля активів банків;
- стабілізація прибутків банку незалежно від фаз ділового циклу;
- управління діяльністю дочірніх структур;
- інше [12].

Таким чином, зазначені вище функції інвестиційного портфеля банку, насамперед, необхідно враховувати при управлінні інвестиційним процесом. У зв'язку з тим, що банк розглядає інвестиційний портфель як неподільний об'єкт управління, до його основних завдань належать здійснення аналізу якості та структури інвестицій, їх диверсифікація та оптимальне співвідношення прибутковості та ризиковості цінних паперів.

При дослідженні структури та функції інвестиційного портфеля банку, особливу увагу слід звернути на таке поняття як «інвестиційний ризик».

В цілому, інвестиційний ризик – це об'єктивне явище, оскільки воно є присутнім під час здійснення будь-якого інвестиційного проекту. На рис. 1.4

можна побачити вплив основних чинників інвестиційного ризику на банківську діяльність.

Рис. 1.4. Вплив основних чинників інвестиційного ризику на діяльність банків

Отже, можна вважати, що інвестиційний ризик – це ймовірне настання якоїсь небажаної події, яка тягне за собою негативні наслідки. До таких наслідків, необхідно віднести: втрату частини вкладених коштів, втрату очікуваного доходу, невиконання інших цілей інвестиційної діяльності. Втім, варто зауважити, що на сьогодні інвестиційні ризики можна обчислити, врахувати та оцінити при прийнятті рішення, тому це не належить до основної проблеми інвестиційної діяльності банків.

1.2. Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності банків

Формування нормативно-правової бази банку передбачає прийняття відповідних нормативно-правових актів, до головних завдань яких належить забезпечення можливості реалізації приватних та суспільних інтересів, регулювання суспільних відносин, контроль за виконанням вітчизняного законодавства та захист свобод та прав громадян, іноземців на території

України та осіб без громадянства. Отже, слід почати з розгляду та аналізу поняття «законодавча база», оскільки дана категорія та її значення, для подальшого розуміння, є досить важливим елементом розкриття напрямку дослідження. Як зазначають науковці, під законодавчою базою розуміють сукупність нормативно-правових актів, що врегульовує механізм, систему та кожний етап банківської інвестиційної діяльності. Система правового впливу щодо здійснення інвестиційної діяльності банків складається з низки законів та підзаконних нормативно-правових актів (укази Президента, нормативні акти Кабінету Міністрів України, положення Національного банку України тощо). Слід зазначити, що закон – це певний інструмент довгострокового регулювання, а укази, постанови, інструкції та інші акти виступають в якості інструмента короткострокового та локального регулювання. Отже, регулювання банківської діяльності має двоаспектний характер, оскільки нормативна регламентація складається з декількох рівнів – спеціальний та загальний. До загального рівня, входить переважно компетенція Верховної Ради України щодо видання постанов та законів. Спеціальний рівень здебільшого належить до сфери нормативного упорядкування НБУ шляхом видання індивідуальних та загально-нормативних актів. В цілому, банківське законодавство складається з правових форм, до яких належать правові норми різних галузей права, які не є однорідними. До них належать насамперед норми адміністративного, фінансового й цивільного права. Загально-правові аспекти інвестиційної діяльності складаються з двох груп державно-нормативної регламентації: інвестиційної та банківської. У першу групу входять такі нормативно-правові акти:

- 1) Господарський кодекс України від 16.01.2003 року;
- 2) Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 07.12. 2000 року;

3) Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» від 30.10.1996 року;

4) Закон України «Про Національний банк України» від 20.05. 1999 року [13].

У другу групу, у свою чергу, слід віднести такі нормативні документи:

1) Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 року;

2) Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 року [13].

До основоположного нормативного документу щодо здійснення інвестиційної діяльності банків належить Господарський кодекс України. Він є системоутворюючим чинником та умовним каркасом господарського законодавства, на підставі якого знайшли своє відображення спеціалізовані законодавчі акти предметного регулювання. У вищезазначеному правовому документі регламентуються норми щодо інвестиційної політики, визначено поняття цінних паперів та їх видів, іноземної інвестиції, інвестування інноваційної діяльності, державного регулювання зовнішньоекономічної (в тому числі інвестиційної) діяльності, правового статусу банків, визначено правовий режим інвестування. Статус банківських установ, як суб'єктів інвестиційної діяльності, визначає Закон України «Про банки та банківську діяльність». В ньому визначено структуру банківської системи, економічні, правові та організаційні засади діяльності, створення, реорганізації та ліквідації банків, обмеження відносно здійснення інвестицій, тощо [14]. У статті 4 даного Закону передбачено, що банки мають право самостійно визначати напрями своєї діяльності та спеціалізацію за видами послуг. Окрім цього, слід зазначити, що відповідно до статті 5 банки самостійно користуються, володіють та розпоряджаються майном, яке перебуває у їхній власності. Інвестиційна діяльність банків, у більш специфіко-визначальному вимірі, регулюються Законом України «Про інвестиційну діяльність». Слід наголосити, цей закон є

визначальним при дослідженні теми регулювання інвестиційної діяльності банків, оскільки саме він визначає організаційні, правові та економічні умови здійснення інвестиційної діяльності. Також даний нормативно-правовий акт визначає державне розуміння поняття інвестицій. Під інвестиціями розуміють всі види інтелектуальних та майнових цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається екологічний та соціальний ефект [10]. Також слід зазначити, що інвестиції можуть здійснюватися як у грошовій формі, так і в будь-якій іншій (права інтелектуальної власності, нерухомість тощо). Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиційна діяльність – це «сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій» [10].

Згідно до статті 4 Закону України «Про інвестиційну діяльність», до об'єктів інвестиційної діяльності можуть належать будь-яке майно, у тому числі цільові грошові вклади, цінні папери, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності та інше [10]. Відповідно до статті 5 даного Закону передбачено, що до інвесторів належать суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення щодо вкладення власних, залучених і позичкових інтелектуальних та майнових цінностей в об'єкти інвестування» [10]. До того ж, інвестори мають право виступати в ролі кредиторів, вкладників, покупців, при цьому виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності. Згідно Закону України «Про інвестиційну діяльність» до джерел фінансування інвестиційної діяльності слід віднести:

- власні фінансові ресурси інвестора (амортизаційні відрахування, прибуток, відшкодування збитків від стихійного лиха, аварій, грошові заощадження і нагромадження фізичних та юридичних осіб тощо);
- позичкові фінансові кошти інвестора (банківські та бюджетні кредити облігаційні позики,);

- залучені фінансові кошти інвестора (кошти, що було одержано від продажу акцій, пайові та інші внески фізичних та юридичних осіб);
- бюджетні інвестиційні асигнування;
- благодійні та безоплатні внески, пожертвування організацій, громадян і підприємств [10].

Банки здійснюють прямі інвестиції та операції з цінними паперами відповідно до законодавства України про цінні папери, інвестиційну діяльність та згідно до нормативно-правових актів НБУ. Слід зазначити, що банку заборонено інвестувати кошти в юридичну особу, згідно з статутом якої передбачена повна відповідальність її власників. Пряма та (або) опосередкована участь банку у статутному капіталі іншої юридичної особи не має перевищувати 15% статутного капіталу банку, а сукупний розмір інвестицій банку не повинен бути більше 60% розміру його статутного капіталу [14]. Отже таке обмеження впливає на інвестиційні можливості банку і, за таких умов інвестиційна потужність банку може бути не недостатньою для реалізації великих проектів. Втім, зазначені вище вимоги не застосовуються за таких умов:

- 1) акції та інші цінні папери, що придбані банком у зв'язку з реалізацією права заставодержателя і банк не має наміру утримувати їх більше одного року;
- 2) інвестиції здійснюються в статутний капітал банку;
- 3) цінні папери були придбані банком за договором про андеррайтинг і при цьому знаходяться у власності банку не більше одного року;
- 4) акції та інші цінні папери були придбані банком за рахунок та від імені своїх клієнтів [14].

Також варто зупинитись більш детально на актах українського законодавства, які не були охарактеризовані. Так, Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» відіграє свою роль, у розрізі об'єктів інвестування, при визначенні правових засад здійснення державного регулювання ринку цінних паперів та державного контролю за

обігом і випуском цінних паперів та їх похідних в Україні [15]. Також цей закон встановлює права, компетенцію, обов'язки та структуру Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, як органу що має право здійснювати регулювання ринку цінних паперів [15].

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» регулює практичні відносини, які виникають під час обігу та розміщення цінних паперів. Наприклад, у статті 17 даного нормативно-правового акту встановлено, що професійна діяльність щодо торгівлі цінними паперами на фондовому ринку здійснюється торговцями цінними паперами, які створюються у формі господарських товариств та для яких операції з цінними паперами та іншими фінансовими інструментами є виключним видом діяльності, крім випадків, передбачених цим Законом, а також банками [16].

Закон України «Про Національний банк України» належить до особливого акту законодавства в аспекті розглядуваної тематики, оскільки він є виступає фактично оперативним регулятором діяльності банків. Так, згідно статті 6 даного нормативного документу, до основних функцій Національного банку України належить сприяння фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню мети, що, визначена у частині другій цієї статті [17]. Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України», НБУ «встановлює для банків правила здійснення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, майна та коштів, організовує створення та методологічно забезпечує систему банківської статистичної і грошово-кредитної інформації та статистики платіжного балансу, здійснює банківське регулювання та нагляд на консолідованій та індивідуальній основі» [17]. Таким чином, реалізація головної мети нормативно-правової бази в системі регулювання інвестиційної діяльності банків здійснюється шляхом виконання таких цілей: обмеження монопольного контролю на ринку фінансових ресурсів; забезпечення сталого розвитку

банківської системи; активне стимулювання банківської інвестиційної діяльності; забезпечення конкурентоспроможності банків. Таким чином, до головного завдання розвитку нормативно-правової бази належить пристосування та вдосконалення умов банківської інвестиційної діяльності до умов економічного розвитку. Особливо це стосується розширення переліку цінних паперів, які можуть використовувати банківські установи у своїй діяльності.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Оцінка впливу банківського інвестування на їх фінансовий результат

Для більш глибокого дослідження вітчизняної інвестиційної діяльності банків, слід проаналізувати фінансово-економічний стан вітчизняних банків. При цьому звернути увагу на його основні показники діяльності та окремо дослідити вплив інвестиційної діяльності на фінансовий результат банку. Основною метою діяльності певного банку є отримання максимального прибутку за умови наявності його стабільного стану та його тривалого функціонування на ринку. Прибуток є кінцевим результатом діяльності банку, отже його величина відображає результати усіх видів його діяльності, пасивних та активних операцій. В цілому, у зростанні обсягів прибутку зацікавлений не лише сам банк, але й акціонери, держава, клієнти, вкладники, партнери, персонал тощо. Збільшення прибутковості банківської установи уможливорює розширення діяльності, збільшенню резервів та капіталів й розширення банківських операцій й послуг. Особисто для держави прибуток банків є певною мірою орієнтиром його надійності та стабільності. Відносно вкладників, то збільшення прибутку дає уявлення щодо ефективності його діяльності, оскільки для акціонерів прибуток – є джерелом виплати дивідендів. Втім, на сьогодні до невирішених належать питання визначення головних факторів, які мають вплив на формування фінансового результату діяльності банків. Отже, для банківських установ до першочергових завдань належить забезпечення його прибутковості. Доходність банку є сукупним результатом його діяльності в усіх сферах економіки. Науковці зазначають, що фінансовий результат банківської установи напряду залежить від його доходу, який в свою чергу є залежним від

обсягу інвестицій, кредитних вкладень, банку структури його активів та розміру процентної ставки за наданими кредитами [18].

З вираховуванням динаміку розвитку вітчизняної банківської системи, слід зазначити, що за останні двадцять років спостерігались періоди як зростання, так і періоди падіння показників фінансового результату банків. На рис. 2.1 можна побачити зміну фінансових результатів банків України на протязі 2009- 2020 рр.

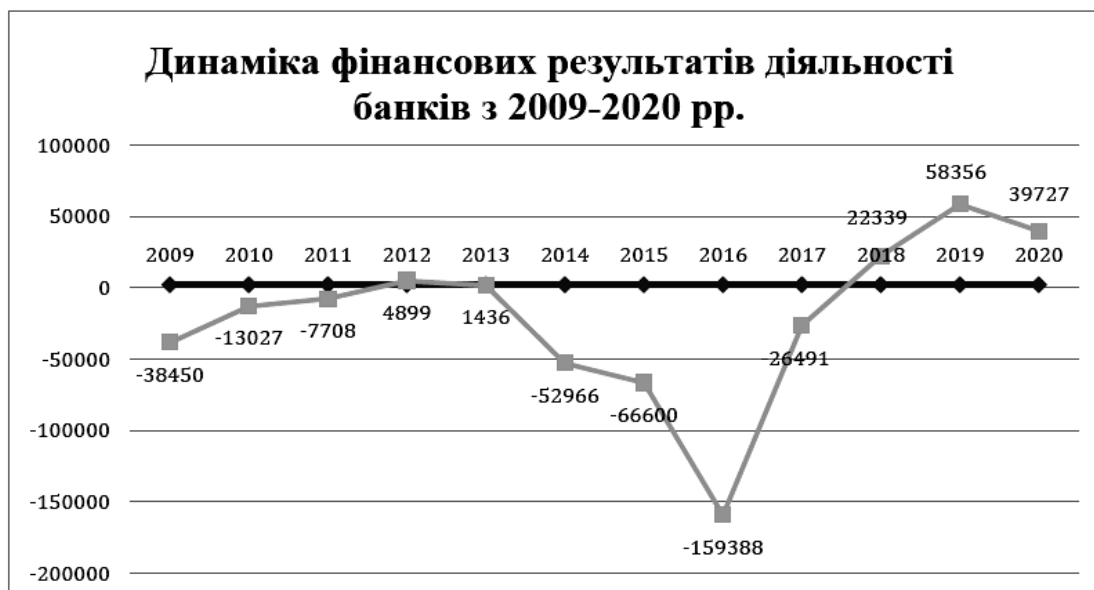

Рис. 2.1. Зміна фінансових результатів діяльності банків впродовж 2009-2020 рр.

З рис. 2.1. можна зробити висновок, що фінансово-економічна криза 2008-2009 років негативно вплинула на діяльність банків в Україні. З 2009 р. по 2011 р. фінансовий результат українських банків характеризувався як від'ємний. Протягом 2012- 2013 років діяльність банків відновилася та характеризувалася хоча і незначним, але додатнім фінансовим результатом. Втім події 2014 року призвели до наступної фінансово-економічної та політичної кризи, внаслідок якої, протягом наступних років відбулося значне спадання рівня ВВП, девальвація національної валюти, зростання інфляції та що спричинило відтік банківських депозитів та банкрутство значної кількості банківських структур в

Україні. Для прикладу, у 2016 році більше двадцяти банків були визнані як неплатоспроможні, а у 2015 році більше тридцяти банківських установ покинули ринок з різних причин. На рис. 2.2 подано динаміку кількості банків в Україні за 2010-2022 рр.

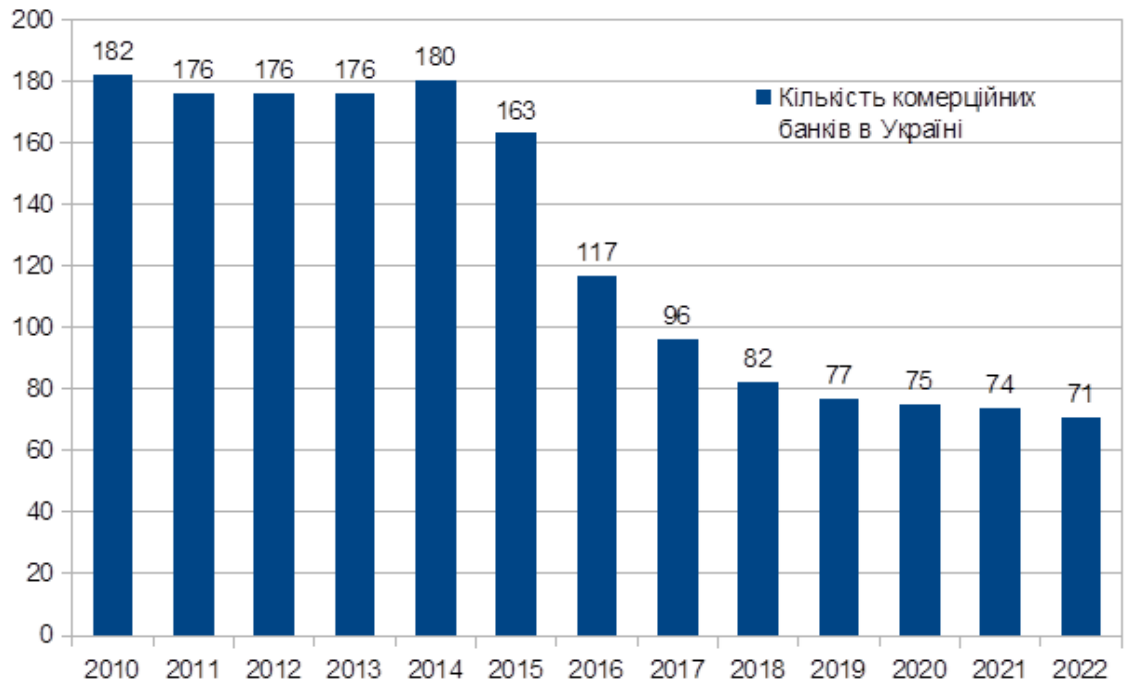

Рис. 2.2. Динаміка кількості комерційних банків в Україні за 2010-2022 рр.

З 2018 року показник фінансового результату діяльності банківських структур вийшов на новий додатній рівень. Втім внаслідок коронакризи з 2019 року спостерігалось загальне зниження активності діяльності банків та падіння попиту на банківські послуги і кредити, що й призвело до падіння фінансового результату банківської системи.

Отже, можна зробити висновок, що до однієї з найголовніших проблем функціонування вітчизняних банківських установ, можна віднести нестабільність економічної ситуації в країні. За результатами аналізу наукової економічної літератури було визначено, що на ефективність та прибутковість функціонування банків, та банківської системи в цілому найбільший вплив мають зовнішні та внутрішні чинники. Серед внутрішніх чинників виділяють

організацію роботи самого банку, а до зовнішніх чинників відносять економічну та соціально-політичну ситуацію в країні, ступінь розвитку банківської системи фінансовий стан ринку та інше. До того ж, важливим фактором впливу на банки є політика Національного банку України, яка стосується визначення норм резервування, рефінансування, тощо. При цьому основну увагу варто звернути на вплив внутрішніх факторів на фінансовий результат діяльності банків. До одних з найбільш головних чинників, які мають вплив на результат банківської діяльності, слід віднести: характер діяльності банку, тип діяльності, його масштаб, ступінь та структура незалежності банку. Наприклад, чим більшим є капітал банку (його масштаб), тим більш надійним та більш диверсифікованим є портфель його активів. Структура активів, їхня якість та прибуток залежать в основному від спеціалізації банку. Тобто до головної мети дослідження даного аспекту роботи слід віднести кількісний аналіз внутрішніх факторів впливу на фінансовий результат діяльності банків, при цьому увагу акцентують на його інвестиційній діяльності.

В процесі економетричного моделювання була використана інформація про результати діяльності вітчизняних банків, яка була взята з офіційних сайтів Міністерства фінансів України [20] та Національного банку України [19] Для дослідження також було використано статистичні дані щодо результатів діяльності 25 банківських установ в Україні впродовж 2019-2021рр.

Для покращення аналізу впливу внутрішніх факторів, основні показники діяльності банків було поділено на чотири групи:

- активи та зобов'язання (активи, зобов'язання, балансовий капітал);
- кредитно-інвестиційний портфель (кредити юридичним та фізичним особам, міжбанківські кредити, інвестиції в цінні папери);
- депозитні вклади фізичних осіб;
- фінансовий результат діяльності банків.

Отже, для побудови економетричної моделі фінансовий результат банківської діяльності був обраний як залежна змінна (Y). Що стосується вибору незалежних змінних, то він базувався на вищенаведеному розподілу та на кореляційному аналізі. Щоб уникнути мультиколінеарності у розподілених перших двох групах було обрано незалежні змінні наступним чином: між усіма незалежними змінними в групі та залежною на основі аналізу коефіцієнтів парної кореляції було обрано ті змінні, які тісно пов'язані із залежною змінною. Але при цьому не сильно корелюють з іншими незалежними змінними. Значення коефіцієнтів парної кореляції для перших двох груп можна побачити в табл. 2.1 та табл. 2.2.

Таблиця 2.1

Коефіцієнти парної кореляції для групи «активи та зобов'язання»

	Фінансовий результат	Активи	Балансовий капітал	Зобов'язання
Фінансовий результат	1			
Активи	0,976	1		
Балансовий капітал	0,978	0,995	1	
Зобов'язання	0,928	0,984	0,982	1

Таблиця 2.2

Коефіцієнти парної кореляції для групи «кредитно-інвестиційний портфель»

	Фінансовий результат	Міжбанківські кредити	Цінні папери	Надані кредити
Фінансовий результат	1			
Міжбанківські кредити	0,417	1		
Цінні папери	0,891	0,651	1	
Надані кредити	0,686	0,722	0,655	1

Значення коефіцієнтів парної кореляції для першої групи показників «Активи» є доволі близьким до одиниці, що є свідченням наявності тісної кореляції між показниками балансового капіталу, активів та зобов'язаннями. Тому, з метою уникнення мультиколінеарності було обрано показник балансового капіталу банків. Аналіз другої групи показників «Кредитно-інвестиційного портфеля» було здійснено аналогічно до першої групи. З-поміж показників, які найбільше впливають на фінансовий результат банків та найменше корелюють з іншими, слід виділити та використати для моделі показник цінних паперів.

Отже, для моделі було взято наступні незалежні змінні: балансовий капітал, млн. грн. (X_1); цінні папери, млн. грн. (X_2); депозитні вкладення фізичних осіб, млн. грн. (X_3). До того ж, для згладжування та зменшення розміру даних всі показники було прологарифмовано. В табл. 2.3 представлено результати оцінювання параметрів економетричної моделі.

Таблиця 2.3

Результати оцінки параметрів економетричної моделі

	Y	X_1	X_2	X_3
Коефіцієнти регресії	-4,217	0,366	0,261	0,501
Стандартна похибка	0,864	0,121	0,081	0,097
Коефіцієнт кореляції	0,935			
Коефіцієнт детермінації	0,875			

Отже, регресійне рівняння залежності фінансового результату банку від обраних внутрішніх факторів має наступний вигляд:

$$\ln(Y) = -4,217 + 0,366 \ln(X_1) + 0,261 \ln(X_2) + 0,501 \ln(X_3), \quad (2.1)$$

З табл. 2.3 видно, що коефіцієнт детермінації дорівнює 0,877. Тобто, це означає, що майже на 88% економетрична модель пояснює поведінку залежної змінної, а на 12% поведінка залежної змінної залежить від інших факторів, які невраховані у даній моделі. Крім цього, до важливого показника для економетричної моделі належить коефіцієнт кореляції, який показує щільність лінійного зв'язку між залежною та незалежними змінними та знаходиться через квадратний корінь коефіцієнта детермінації. З табл. 2.3і можна побачити, що коефіцієнт кореляції має значення 0,935. Це означає, що між фінансовим результатом банків та включеними в модель факторами існує дуже щільний лінійний зв'язок. Важливо зазначити, що оскільки було про логарифмовано дані показники, оцінки параметрів цієї моделі дорівнюють коефіцієнтам еластичності відповідним змінним [21]. Важливим етапом побудови економетричної моделі є перевірка її на адекватність. Для перевірки якості моделі та оцінки її параметрів були використані t-тест та F-тест. Для розрахунку фактичного значення F-критерію Фішера було використано таку формулу:

$$F = \frac{R^2}{1-R^2} \frac{(n-m-1)}{m}, \quad (2.2)$$

де - коефіцієнт детермінації;

n – кількість спостережень;

m – кількість параметрів, що включені в модель.

Після розрахунку було визначено, що фактичне значення F-критерію дорівнює 151,51. При рівні значимості $\alpha=0,05$, $F_{0,05;3;65}$ табличне значення Fкритерію дорівнює 2,76. Отже, фактичне значення F-критерію перевищує його табличне значення, що є свідченням адекватності побудованої економетричної моделі.

Для перевірки статистичної значимості оцінок параметрів моделі, було використано t-тест. Для розрахунку t-критерію Стьюдента слід використати дану формулу:

$$t_i = \frac{b_i}{S_{b_i}}, \quad (2.3)$$

де b_i – коефіцієнт регресії при факторі ;

S_{b_i} – стандартна похибка коефіцієнта регресії.

Після розрахунку було визначено, що фактичні значення параметрів виглядають наступним чином: $t_0 = 4,88$, $t_1 = 3,02$, $t_2 = 3,23$, $t_3 = 5,19$. За довірчим інтервалом $\alpha = 0,05$, $n = 65$ табличне значення t-критерію Стьюдента дорівнює 2,00. Отже, оскільки фактичне значення t-критерію є більшим за його табличне значення, слід зробити висновок, що всі оцінки параметрів економетричної моделі є статистично значимими. Інакше кажучи, незалежні змінні, які були включені в модель дійсно впливають на залежну змінну, тобто фінансовий результат банку. Отже, отримані оцінки параметрів економетричної моделі слід пояснити так: зростання балансового капіталу банків на 1% вед до збільшення їхнього фінансового результату на 0,366%; зростання інвестицій в цінні папери на 1% дозволяє збільшити фінансовий результат банків на 0,261%; зростання депозитів фізичних осіб на 1% веде до збільшення фінансового результату банків на 0,501%. Отже, можна стверджувати, що до одних з найголовніших показників, які впливають на фінансовий результат діяльності банків, належать: розмір балансового капіталу банків, обсяги інвестицій в цінні папери та депозитних вкладень фізичних осіб. За допомогою побудованої економетричної моделі можна побачити вплив певного внутрішнього фактора на фінансовий результат діяльності банків. Крім того, було доведено, що фінансовий результат діяльності банків також частково залежить від його інвестиційної активності.

На основі побудованої економетричної моделі можна здійснювати прогнозування фінансового результату діяльності вітчизняних банків.

2.2. Аналіз інвестиційної діяльності банків на прикладі АТ «Альфа-Банк»

З метою аналізу інвестиційної діяльності банківської діяльності було обрано один з найбільших вітчизняних банків з міжнародним капіталом АТ «Альфа-Банк». Для початку наведемо основну характеристику даного банку. Банк було засновано 24 березня 1993 році, а з 2001 року банк здійснює свою діяльність під брендом «Альфа-Банк Україна». Банк належить до приватної інвестиційної холдингової компанії АВН Holdings SA (АВНН) з головним офісом у Люксембурзі [22]. Станом на 01.01 2021 року 57,6% акцій АТ «Альфа-Банк» належало холдинговій компанії АВН Holdings (SA Люксембург) та 42,4% акцій належало компанії АВН Ukraine Limited (Кіпр).

З 2001 році банк є активним учасником системи SWIFT та асоційованим членом системи VISA International. Крім цього з 2001 року «Альфа-Банк» є членом ПФТС, яка належить до одного з найбільших організаторів торгів цінних паперів в Україні. АТ «Альфа-Банк» з 2 вересня 1999 року є постійним учасником Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [22]. З 2018 року організаційно-правовою формою банку є акціонерне товариство. За даними Національного банку України станом на 01.04.2021 року активи банку становили понад 97,6 млрд. гривень. Станом на 1 січня 2021 року АТ «Альфа-Банк» мав 210 відділень в Україні, обслуговував понад 1,5 млн. юридичних та фізичних осіб та мав штат понад 6500 працівників. Головний офіс банку розташований у Києві за адресою: вул. Велика Васильківська, 100. АТ «Альфа-Банк» здійснює свою діяльність відповідно до чинного законодавства України, на підставі банківської ліцензії має право надавати банківські послуги [23]. Акціонери банку здійснюють право власності на акції відповідно до законів

України. Насамперед, АТ «Альфа-Банк» у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про акціонерні товариства» та іншими нормативно-правовими актами України. Банк, окрім надання фінансових послуг, також може здійснювати діяльність щодо інвестицій, випуску власних цінних паперів тощо [23]. АТ «Альфа-Банк» було здійснено випуск простих іменних акцій на суму понад 287,3 млрд. грн., що дорівнює розміру його статутного капіталу. На сьогоднішній день банк займає провідні позиції у всіх сегментах банківського ринку та виступає одним з найбільш стійких та найбільш надійних вітчизняних банків. Банк також входить до десяти найбільших банків за обсягом активів [22].

З початку свого заснування та до сьогодні АТ «Альфа-Банк» є одним з провідних учасників на ринку цінних паперів України та здійснює операції за такими напрямками діяльності:

- торгівля корпоративними та державними облігаціями в інтересах клієнтів та за власний рахунок на фондовому ринку;
- операції рефінансування під заставу цінних паперів з корпоративними та державними облігаціями;
- супроводження операцій з інвестування нерезидентів в облігації вітчизняних емітентів [22].

Розвиток інвестиційної діяльності банків, у тому числі АТ «Альфа-Банк», тісно пов'язаний зі здійсненням операцій з цінними паперами. На інвестиції в цінні папери вітчизняні банки за останній рік виділили близько 17% від суми загальних активів банків. В табл. 2.4 представлено динаміку вкладень у цінні папери та загальну суму активів банків протягом 2016-2020 рр.

Динаміка інвестиційної діяльності банків протягом 2016-2020 рр.

Показник	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
Сума інвестицій у цінні папери, млн. грн.	270702	275342	234069	208589	307741
Загальна сума активів, млн. грн.	1274732	1350403	1367163	1493298	1822841
Частка інвестицій в цінні папери в активах банку, %	21,24%	20,39%	17,12%	13,97%	16,88%

Динаміка інвестицій в цінні папери наведена на рис. 2.3. Так протягом аналізованих періодів спостерігалася тенденція до зниження вкладень у цінні папери з 270702 млн. грн. у 2016 році до 208589 млн. грн. у 2019 році, що слід вважати негативним явищем. Втім у 2020 році спостерігалось значне зростання вкладень у цінні папери до 307741 млн. грн.

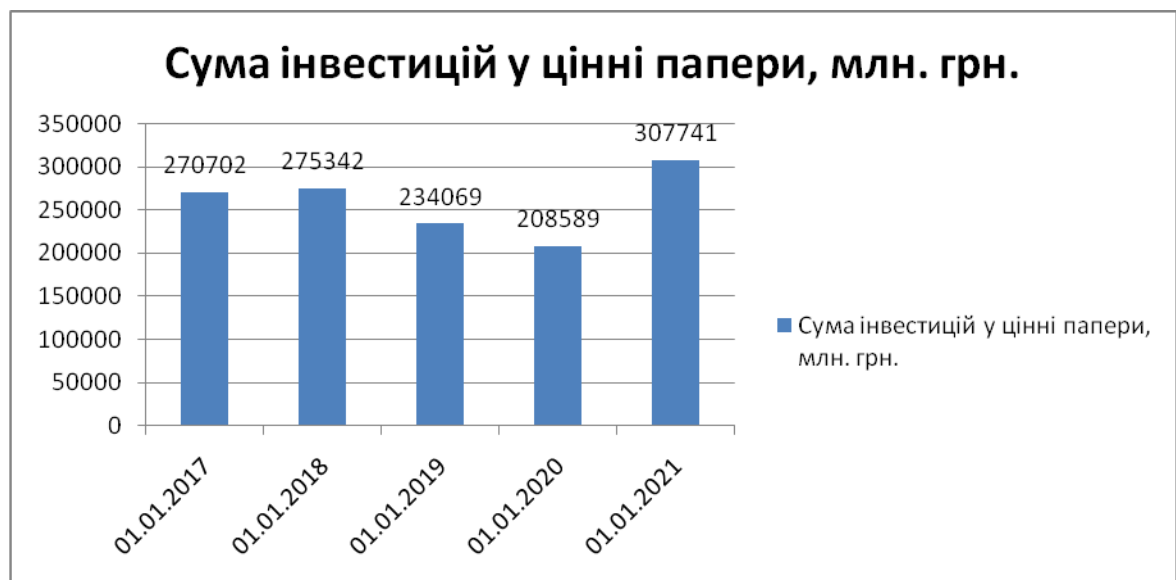

Рис. 2.3. Динаміка інвестицій в цінні папери в банках України

На рис. 2.4 можна побачити динаміку частки банківських інвестицій у цінні папери в загальних банківських активах.

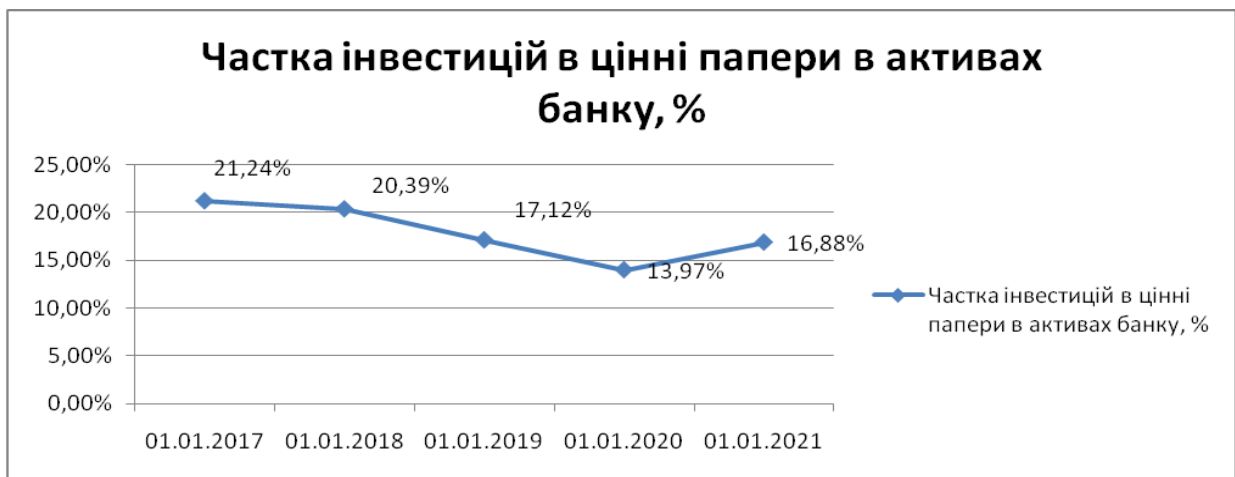

Рис. 2.4. Динаміка частки інвестицій в цінні папери в загальних активах банків за 2016-2020 рр., у %

Отже, з отриманих результатів можна побачити, що протягом останніх років спостерігається негативна тенденція до скорочення частки інвестицій у цінні папери. При цьому спостерігається зростання загальних банківських активів. До того ж позитивним моментом можна назвати зростання частки інвестицій в цінні папери у загальних активах банків з 13,97% у 2019 році до 16,88% у 2020 році, тобто протягом останніх двох років.

Для аналізу інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк», слід визначити структуру його активів, обсягу наданих кредитів та вкладень у цінні папери. В табл. 2.5 представлена загальна структура активів АТ «Альфа-Банк».

Таблиця 2.5

Загальна структура активів АТ «Альфа-Банк» в період 2017-2020 рр.

Показник	Рік		
	2018	2019	2020
Чисті активи, млн. грн.	60287	71909	97593
Цінні папери, млн. грн.	2201	8967	12287
питома вага, %	3,65	12,47	12,59
Надані кредити, млн. грн.	32400	39200	47837
питома вага, %	53,74	54,51	49,02

З табл. 2.5 видно позитивну тенденцію до зростання загальної суми чистих активів. Так, на протязі 2018-2020 рр. сума чистих активів АТ «Альфа-Банку» збільшилася на 62%. До того ж, важливим аспектом є те, що питома вага цінних паперів у загальній структурі активів банку має тенденцію до постійного зростання з 3,65% у 2018 р. до 12,59% у 2020 р. При цьому питома вага наданих кредитів на протязі останніх двох років скоротилася з 54,51% до 49,02%. Отже можна зробити висновок, що на протязі останніх років АТ «Альфа-Банк» почав активно інвестувати у цінні папери. При цьому спостерігається тенденція до зменшення частки кредитів у загальній структурі чистих активів банку.

До наступного аспекту дослідження банківської інвестиційної діяльності слід віднести порівняння частки реальних та фінансових інвестицій. Ураховуючи те, що фінансові інвестиції займають значну частку інвестиційного портфеля, слід розглядати інвестиції банку у комерційну нерухомість та дочірні компанії як реальні інвестиції, що належать до досить поширених методів аналізу. В табл. 2.6 наведена структура фінансових та реальних інвестицій АТ «Альфа-Банк» за 2018-2020 рр.

Таблиця 2.6

Структура фінансових та реальних інвестицій АТ «Альфа-Банк»
за 2018-2020 рр., %

Рік	Питома вага фінансових інвестицій, у %	Питома вага реальних інвестицій, у %
2018	52,68	47,32
2019	80,95	19,05
2020	93,13	6,87

З табл. 2.6 можна побачити, що на протязі останніх років спостерігалась тенденція зростання питомої ваги фінансових інвестицій та відповідно зменшення частки реальних інвестицій. Так, з 2018 р. питома вага реальних інвестицій скоротилася з 47,32% у 2018 р. до 6,87% у 2020 р., тобто на 40,45%.

Така динаміка спричинена, насамперед, невивідністю інвестування в нерухомість, тому даний напрям інвестування перестав бути цікавим для АТ «Альфа-Банк». На наступному етапі дослідження буде проведено аналіз зміни інвестиційного портфеля даного банку. В табл. 2.7 проаналізована структура інвестиційного портфеля АТ «Альфа-Банк» за 2018-2020 рр.

Таблиця 2.7

Динаміка структури інвестиційного портфеля АТ «Альфа-Банк»
за 2018-2020 рр.

Показник	Рік		
	2018	2019	2020
Інвестиції в цінні папери	2200385	8968568	12286827
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	0	7000	7000
Інвестиційна нерухомість	1976751	2104157	899502
Загальний обсяг інвестицій	4177136	11078628	13193328

Здійснюючи аналіз динаміки структури інвестиційного портфеля АТ «Альфа-Банк», можна побачити значне збільшення загального обсягу інвестицій на 9016192 тис. грн. на протязі 2018-2020 рр., що передбачає зростання обсягу цінних паперів у складі банківського інвестиційного портфеля. Протягом останнім двох років інвестиції в асоційовані та дочірні компанії не змінилися, а інвестиції в нерухомість зменшилися за 2019-2020 рр. на 1204655 тис. грн. Окрім того, варто більш детально розглянути інвестиції банку у цінні папери. В табл. 2.8 подана структура інвестицій АТ «Альфа-Банк» у цінні папери за 2019-2020 роки.

Таблиця 2.8

Інвестицій у цінні папери АТ «Альфа-Банк» за 2019-2020 рр.

Показник	Рік	
	2019	2020

Державні облігації номіновані в доларах США, тис. грн.	8296083	8706142
Державні облігації номіновані в гривнях, тис. грн.	452120	2724748
Державні облігації номіновані в євро, тис. грн.	248940	174055
Боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, тис. грн.	–	614750
Боргові цінні папери небанківських фінансових установ, тис. грн.	–	101384
Акції підприємств та інші цінні папери, тис. грн.	1098	1098
Балансова вартість інвестицій у цінні папери, тис. грн.	8967471	12286826

Як можна побачити з табл. 2.8, основна значна частина інвестицій у цінні папери спрямована на вкладення державні облігації. Також, АТ «Альфа-Банк» почав активно інвестувати кошти в боргові цінні папери небанківських фінансових установ та місцевого самоврядування. На протязі останніх двох років незначною залишається частка інвестицій у акції підприємств та інші цінні папери. Даний факт можна пояснити надійністю вкладення коштів у державні цінні папери, що в свою чергу дозволяє страхувати девальваційні ризики та зберігати банківських процентний дохід. Крім того, на сьогодні АТ «Альфа-Банк» виступає в якості первинного дилера Міністерства фінансів України та займає при цьому лідируючі позиції на ринку цінних паперів. Отже, слід зазначити, що інвестиційну діяльність АТ «Альфа-Банк», можна охарактеризувати як позитивну. Втім, існує ряд важливих проблем, які пов'язані зі здійсненням банківської інвестиційної діяльності та потребують негайного вирішення.

2.3 Аналіз проблем інвестиційної діяльності в АТ «Альфа-Банк»

До актуальної проблем сучасної економіки належить постійний ріст конкуренції на ринку надання послуг, що підштовхує банки до удосконалення фінансових результатів своєї діяльності. Так, ті банки, які бажають розвиватися в економічному середовищі країни і збільшувати кількість споживачів своїх послуг, мають дуже чітко визначати власні цілі та засоби їх досягнення. Не виключенням став і вітчизняний банк АТ «Альфа-Банк», який активно бере участь у суперництві з іншими вітчизняними банками. Здійснення та ефективне управління інвестиційною діяльністю є одним з основних факторів, який здатний підвищити конкурентоспроможність на ринку банківських послуг. Крім цього, слід зазначити, що чим краще банк здійснює свою інвестиційну діяльність, тим більш успішнішим буде його функціонування. Завдяки цьому банк більш ефективно буде використовувати свої фінансові активи та покращувати показники ліквідності та стійкості.

Аналіз інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк» дозволив виявити проблеми, що мають негативний вплив на його інвестиційну діяльність. Так, інвестиційна діяльність даного банку характеризується наявністю небагатьох, але все ж таки декількох важливих проблем, які не дозволяють покращувати виконання його інвестиційної діяльності. Ці проблеми є доволі показовими для більшості банків України, які здійснюють свою інвестиційну діяльність. По-перше, в контексті проблем розвитку банківської інвестиційної діяльності йдеться про низький рівень та середню якість капіталовкладень українських банків і послаблення структури банківського капіталу в цілому. Вітчизняні банки, у тому числі АТ «Альфа-Банк, не мають реальної можливості втілювати у життя інвестиційні проекти чи програми доволі великого масштабу через свою значно обмежену ресурсну базу. Сюди слід віднести і чутливу проблематику щодо державно-приватного партнерства, яке насправді є

ключовим, коли мова йде про великомасштабні інвестиційні програми або проекти. Відсутність необхідного обсягу фінансових ресурсів у банках та надмірна зарегульованість системи робить неможливим розвиток справедливої і ефективної конкуренції, яка дозволяла б забезпечувати якнайкраще реалізацію інвестиційних програм або проектів. Також до ще однією з основних проблем інвестиційної діяльності слід віднести низький рівень довіри до банків з боку населення. На сьогодні, при збереженні тенденцій щодо зростання рівня довіри населення до банків, вона все ще залишається на доволі низькому рівні. На рівень довіри населення до банківської системи має вплив значна кількість факторів, головним серед яких виступає постійна зміна курсу іноземної валюти. До основного фактору зростання курсу іноземної валюти слід віднести штучну девальвацію гривні НБУ з метою погашення дефіциту Державного бюджету [25].

На протязі останніх років спостерігається тенденція щодо зменшення кількості банків в Україні, що спричинене виведення неплатоспроможних банків з ринку. Через такі дії суб'єкти господарювання та населення втратили певну частину своїх грошових вкладів. Окрім цього, довіра населення до банків також залежить від чинників, які формуються на макрорівні (рівень держави) та мікрорівні (рівень банку).

До макроекономічних чинників відносять макроекономічну нестабільність та наявність негативного досвіду минулих років. Якщо говорити про «Альфа-Банк», то за рейтингом 2021 року він обіймав 13 місце серед найнадійніших банків в Україні, що є свідченням проблемності окремих аспектів його діяльності та можливості покращення наявної ситуації [26]. Також до комплексної проблеми інвестиційної діяльності майже всіх українських банків відносять проблеми функціонування фондового ринку в Україні. На протязі останніх років в Україні спостерігається поступове збільшення фондового ринку, у тому числі фінансових операцій на ньому. Так, наприклад,

станом на 01.05.2021 року ПФТС складав 527,44 [27]. Втім, не дивлячись на наявність позитивних показників зростання, деякі експерти переконані, що як такого фондового ринку в Україні не існує. На їхню думку, в Україні на сьогоднішній день існує так звана платформа, яка призначена виключно для торгівлі ОВДП для покриття дефіциту в державному бюджеті. До того ж, можна побачити, що корпоративні цінні папери не користуються значним попитом на фондовому ринку. В Україні такий ринок або «платформа» існують не тривалий час, що разом з усіма іншими негативними аспектами його функціонування веде до зменшення кількості фінансових операцій та зниження ліквідності самих цінних паперів. Аналогічна ситуація спостерігається в інвестиційній діяльності АТ «Альфа-Банк», який віддає перевагу інвестиціям виключно в державні облігації. Так, на думку Третьякової О. В., до основних проблем функціонування фондового ринку в Україні відносяться такі. На українському фондовому ринку існує значна потреба в інвестиційних ресурсах, що пов'язано з макроекономічною нестабільністю, низькою ліквідністю, обмеженою кількістю ліквідних інвестиційно-привабливих фінансових інструментів та капіталізацією фондового ринку [28]. До того ж, до проблем фондового ринку відносять недосконалість законодавчої бази та жорсткий валютний контроль. І тут мова йде про суттєвий регуляторний вплив з боку НБУ та державних органів влади, що сильно занижує конкурентоспроможність вітчизняних банків у їхній інвестиційній діяльності. Те ж саме стосується і вітчизняного законодавства, оскільки саме воно є інструментом цієї регуляції.

Слід також зазначити, що на українському фондовому ринку є відсутнім високий платоспроможний попит, оскільки на протязі тривалого часу виникали випадки коли населення втрачало свої інвестовані кошти, що в свою чергу передбачало зменшення рівня довіри до банків та знижувало бажання інвестувати власні кошти. Отже, на сьогоднішній день діяльність фондового

ринку не спроможна виконувати свої функції повністю щодо акумулювання фінансових ресурсів та покращення рівня економічного розвитку країни.

Серед найбільш важливих проблем інвестиційної діяльності виділяють такі, що пов'язані з економічними проблемами на макро рівні. На протязі останніх років спостерігається тенденція до зменшення рівня інфляції в країні, що слід вважати позитивним явищем. Втім це не є гарантією того, що протягом наступних років ця тенденція буде зберігатися. До того ж, існують певні ризики кредитування реального сектору економіки, що пов'язані з недостатністю власного капіталу, непрозорістю бізнесу, низькою якістю опрацювання бізнес-планів. Обмеженість банків у ресурсах виступає однією з проблем їх функціонування та перешкоджає повноцінному розвитку кредитуванню банків в сучасних умовах. Наприклад, на відміну від банків розвинутих країн, розміщення акцій вітчизняними банками має певні обмеження, які пов'язані з низьким рівнем довіри інвесторів, відсутністю можливості використання коштів населення для формування акціонерного капіталу тощо [29].

Ще до однієї проблеми варто віднести недосконалість нормативно-правової бази щодо регулювання та здійснення банківської діяльності. На думку Івченко В. А, до одних з найбільш значних недоліків вітчизняної законодавчої бази варто віднести:

- правове регулювання здійснюється за допомогою значної кількості нормативно-правових актів;
- нормативна база доволі часто змінюється та доповнюється, що ускладнює процес регулювання банківської діяльності;
- між спеціальними та чинними нормативними актами існує значна кількість протиріч, що веде до неправильного застосування норм;
- відсутність єдиного нормативно-правового акту з банківської діяльності;

- при наявності значної кількості нормативних актів, залишається недостатньою кількість спеціальних законів [25].

Отже, можна зробити висновок, що покращення виконання інвестиційної діяльності банку АТ «Альфа-Банк» стримується в основному чинниками макроекономічного рівня. Отже, важливим завданням на сьогодні є вирішення проблем на макрорівні, оскільки на мікроекономічному рівні безпосередньо вирішити наявні проблеми доволі складно. Втім, вітчизняному банку АТ «Альфа-Банк», з метою підвищення рівня ефективності здійснення інвестиційної діяльності необхідно здійснювати цільові заходи для уникнення інвестиційних ризиків, які будуть пов'язані з вищезазначеними проблемами.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

3.1. Врахування закордонного досвіду інвестиційної діяльності банків

З метою більш ретельного розгляду проблематики даного дослідження необхідним є аналіз зарубіжного досвіду здійснення інвестиційної діяльності банків. Для прикладу було обрано інвестиційну діяльність банків Індії.

В цілому Індія належить до однією з найбільших країн та країн, що мають одну з найбільших економік світу. Банківська система Індії характеризується складною структурою, яка має певні відмінності від української системи. Індійські банківські установи класифікуються на такі типи: банки приватного сектора (22 індійських банки та 46 іноземних банків), банки державного сектора (18 банків) та регіональні сільські банки (53 банки). Для індійської банківської системи характерним є домінування банків за участю держави, частка яких складає 70% загальних активів. На протязі останніх років в індійській банківській системі можна спостерігати значне зростання пасивів та активів банків, створення нових видів банків з метою підвищення доступності банківських послуг для населення. Індійська економіка починаючи з середини 2010-х років, характеризується високою динамікою росту – в середньому 7% ВВП кожного року. Отже тенденція розвитку банківської системи в цілому відповідає тенденції розвитку економіки. Індійські банки виконують важливу посередницьку функцію, мобілізують державні заощадження та спрямовують їх у виробничий капітал, тим самим сприяючи економічному зростанню в країні. Банки залучають кошти переважно у вигляді депозитів та близько 78% загальних зобов'язань у 2019 році склали саме депозити. Інші кошти вносяться за рахунок власного капіталу та позик Втім, в рамках дослідження

цікавим є саме здійснення інвестиційної діяльності банками. Інвестиційна діяльність індійських банків передбачає операції з різноманітними видами інвестицій. При цьому, кожен банк повинен сформулювати свою інвестиційну політику відносно здійснення інвестиційної діяльності.

В цілому банківські інвестиції відповідно до їх класифікації можна поділити на такі групи:

- акції;
- інвестиції в дочірні та спільні підприємства;
- державні цінні папери;
- облігації;
- та інші.

Банківські інвестиції мають забезпечувати пом'якшення функцій кредитування, оскільки вони вирізняються найбільшій ліквідністю. За умови наявності у банку надлишку коштів, які не можна використати для кредитування, їх можна швидко інвестувати у цінні папери. До того ж індійські банки отримують від своєї інвестиційної діяльності значний прибуток. Як і будь-який інший тип інвестицій, банківські інвестиції, є схильними до інвестиційних ризиків. При цьому характер ризику може змінюватися в залежності від виду інвестицій. Державні цінні папери несуть набагато менше ризику, в порівнянні з корпоративними цінними паперами та акціями. Тому банки Індії намагаються диверсифікувати свої інвестиційні портфелі з метою зменшення ризику. В табл. 3.1 можна побачити показники дохідності індійських банків від інвестиційної діяльності та кредитування.

Отже, як видно з табл. 3.1 не тільки кредитування належить до основної діяльності банків, рентабельність інвестицій є доволі близькою до рентабельності наданих кредитів. Втім, як зазначалося, прибутковість обох напрямків діяльності протягом 2014-2018 років знижувалась, що веде до зменшення рентабельності.

Таблиця 3.1

Показники рентабельності інвестицій та наданих кредитів

Роки	Рентабельність кредитів наданих	Рентабельність інвестицій
2014-2015	9,78	7,54
2015-2016	9,35	7,68
2016-2017	8,86	7,45
2017-2018	8,31	7,00
2018-2019	8,68	7,06

Втім на протязі останніх років спостерігається тенденція до зростання цих показників. До двох важливіших співвідношень, яких мають дотримуватися індійські банки, належить коефіцієнт інвестицій до депозитів (коефіцієнт ID) та коефіцієнт наданих кредитів до депозитів (коефіцієнт CD). Коефіцієнт CD показує частку депозитів, що використовується для кредитування. За умови якщо коефіцієнт перевищує 100%, це означає, що кошти, окрім депозитів, були використані для кредитування. Коефіцієнт ID з іншого боку, показує частку депозитів, які будуть використані для здійснення банківських інвестицій. В табл. 3.2 подано динаміку цих коефіцієнтів серед різних груп банківських установ.

Таблиця 3.2

Динаміка коефіцієнтів CD та ID серед груп банків Індії в період 2017-2019 рр.

Банки	Коефіцієнт CD			Коефіцієнт ID		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Банки державного сектору	67.13	68.96	69.83	29.35	33.79	31.84
Приватні банки	86.54	88.36	88.26	33.34	33.57	32.35
Іноземні банки	71.39	70.93	68.18	51.50	63.16	65.90
Усі банки	73.03	74.16	75.34	32.86	34.90	33.52

Отже, в середньому коефіцієнт CD/ID в банках державного сектору складає 69/31. Приватні банки більш схильними до інвестування, оскільки середній коефіцієнт складає 88/33. Таким чином, приватні банки отримують кошти, крім депозитів, також за рахунок запозичень. Іноземні банки є доволі агресивними щодо проведення інвестиційної діяльності, оскільки ці коефіцієнти в даному випадку складають 70/60, хоча інвестиції зросли більше у 2018 році. В цілому, середній коефіцієнт за усіма банками складає 74/34. Банки залучають кошти в інвестиції та позики відповідно до своєї бізнес-стратегії. Хоча всі банки приймають участь у залученні коштів в інвестиції та позики, їхня частка варіюється від одного до іншого банку. Певна кількість перегрупування інвестицій передбачена законодавством. У той же час кредитування залишається основною діяльністю банків. У своїй діяльності та вибору напрямів діяльності банки Індії керуються своєю внутрішньою політикою. В табл. 3.3 подані зведені показники за усіма групами банків.

Таблиця 3.3

Динаміка частки інвестицій та позик з різними групами банків у
2017-2019 рр.

Банки	Позики, у %			Інвестиції, у %		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019
Банки державного сектору	70	67	69	30	33	31
Приватні банки	72	72	73	28	28	27
Іноземні банки	58	53	51	42	47	49
Усі банки	69	68	69	31	32	31

В іноземних банках питома вага використання банківських коштів у інвестиціях та позиках є майже однаковою. Приватні банки надають перевагу кредитуванню (72%) в порівнянні з банками державного сектору, де цей показник становить 69%. Також слід дослідити, яку частку від загальної суми активів банки використовують у інвестиціях та позиках. В табл. 3.4 подано

структуру часток інвестицій та позик у загальних активах за різними групами банків.

Таблиця 3.4.

Частка загальних активів, спрямованих на інвестиції та позики за різними групами банків на 2019 р.

Банки	Частка позик,%	Частка інвестицій, %	Усього
Банки державного сектору	58,31	26,59	84,90
Приватні банки	62,80	23,02	85,82
Іноземні банки	37,54	36,28	73,82
Усі банки	58,49	26,02	84,51

Банки приватного та державного секторів використовують майже 85% своїх загальних активів для здійснення інвестицій та надання позик, хоча співвідношення між цими частками дещо відрізняється. У банках державного сектору частка позик складає близько 58%, у банках приватного сектору – дещо вища 63%. Обидва компоненти в іноземних банках мають однакову частку на рівні 37%, в порівнянні з іншими секторами, частка позик є значно меншою, ніж в банках Індії, а частка інвестиції знаходиться на більш високому рівні. Для всіх банків загальна картина подібна до банків державного сектору, що дорівнює співвідношенню 27% та 58% між інвестиціями та кредитами відповідно. Підводячи підсумки, можна зазначити, що кошти, які генеруються банками, спрямовуються на позики та інвестиції пропорційно. Втім це залежить від індивідуальної політики кожної банківської установи, нормативних положень та перспектив бізнесу. В Індії існують нормативні документи щодо надання кредитів так і для здійснення інвестицій. Отже банки мають дотримуватися цих правил. Кредити, які належать до головної діяльності банків, складають найбільшу частку розміщених коштів в індійських банках. З іншого боку, інвестиції виступають як доповнення наданих кредитів. Вони, крім виконання

нормативних вимог, також забезпечують пом'якшення ліквідності, вони можуть легко повертатися у разі потреби. Інвестиції належить до хорошого джерела доходів від казначейських операцій. Втім надання кредитів приносить банку більшу віддачу. Також спостерігається зменшення та збільшення відносної частки інвестицій та позик з кожним роком без будь-якої наявної стійкої закономірності. Банки приватного сектору на рівні групи займають лідируючу позицію у збільшенні питомої ваги кредитів – близько 72%, а банки державного сектору – майже 69%. Іноземні банки ведуть більш агресивну політику в інвестиційній діяльності завдяки наявності кращого досвіду в цьому сегменті, бізнес-стратегіям та через існування перспектив розвитку бізнесу в країні.

3.2. Дослідження проблеми інвестиційної діяльності банків

У сучасній економіці існує гостра необхідність посилення конкуренції між банківськими установами у сфері обслуговування клієнтів. Одним із важливих факторів підвищення конкурентоспроможності між кредитними установами, а також успішної довгострокової діяльності банків, ефективного використання фінансових активів, зміцнення фінансової стійкості та ліквідності та управління фінансовими ризиками, є ефективне здійснення інвестиційної діяльності. Проблеми участі банків України в інвестиційних процесах значною мірою пов'язані з особливостями проектування та розвитку банківського сектору в Україні. Це зумовлює необхідність аналізу участі банків в інвестуванні в економіку (як з точки зору оцінки їх інвестиційних можливостей, так і з точки зору видів банківських інвестицій) у зв'язку з процесом створення банківської системи України.

Доцільно виділити такі групи проблем (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Група проблем, пов'язаних із здійсненням інвестиційної діяльності банків

Перша група проблем пов'язана з вивченням макроекономічних умов та факторів, що змінюють характер інвестиційної діяльності, основних напрямків розвитку банківської системи та кредитного ринку, виявлення причин та наслідків інвестиційної кризи в Україні. В даний час макроекономічна ситуація не є сприятливою для активної інвестиційної діяльності банків, що є наслідком слабкої конкурентоспроможності значної частини вітчизняних компаній. Інфляція витрат, яка спотворює структуру цін і збільшує ресурсну складову, спричиняє зростання цін. Крім того, процеси неплатежів, які порушують нормальний репродуктивний цикл, негативно впливають на інвестиційні процеси. Інтенсифікація інвестиційної діяльності неможлива без перегляду податкової системи у напрямку її спрощення та зменшення податкового тиску.

Серед інших причин доцільно вказати наступне: інфляція, яка призводить до відтоку коштів зі сфери виробництва до фінансово-торгового посередника,

втрата амортизації простою функцією відтворення; надмірне оподаткування прибутку бізнес-структур; високі процентні ставки за позиками, які значно перевищують рівень рентабельності виробництва в реальному секторі та рівень рентабельності інвестиційних проектів; слаборозвинений законодавчий захист приватної власності; підвищений ризик для іноземних інвесторів; інвестиційна (заощаджуюча) пасивність населення.

Друга група проблем обумовлена характером та масштабами сформованої ресурсної бази. На сьогоднішній день банки не змогли залучити значні обсяги довгострокових ресурсів, що перешкоджає інвестиційній діяльності банків. Сьогодні більшість банків не мають достатньої власної бази для великих та надійних інвестицій.

На сьогодні капітал банків в Україні складає 192,6 млрд. грн., тобто лише 13% ВВП, а активи дещо більше 80% ВВП. Отже, причинами невідповідності ресурсів з інвестиційними потребами банківських установ є низький рівень монетизації економіки, незадовільне функціонування грошово-кредитної системи, що веде до відтоку капіталу за межі України та переведення грошей у небанківський тіньовий обіг. Сучасна вітчизняна податкова практика не створює умов для зростання інвестиційної діяльності банків, оскільки погашення інвестиційних позик здійснюється протягом декількох років, після завершення всього комплексу робіт, протягом яких банк не має прибуткових ресурсів платити податки. За таких обставин близько 90% загальних потреб у готівці для активних операцій банків, включаючи інвестиції, покриваються залученими коштами, більшість з яких є депозитами. При цьому короткострокові зобов'язання юридичних та фізичних осіб становлять трохи більше половини зобов'язань банків, тоді як середній термін погашення зобов'язань становить лише п'ять місяців. Середній термін погашення активів у банківській системі складає менше року - лише 254 дні (трохи більше 8 місяців). Це дає підстави стверджувати, що ресурсні умови та інвестиційні проекти

суперечливі (сьогодні значна частка в структурі зобов'язань банку представлена короткостроковими джерелами, а інвестиції - довгостроковими. За середніми активами українські банки відстають від банків у більшості країн: десять). Тому першочерговим завданням для розвитку інвестиційних операцій банку є збільшення власного капіталу та збільшення ресурсної бази, при цьому збільшення капіталізації банківської системи сприятиме наступним чинникам: відтоку капіталу, запровадженню ефективного валютного контролю з боку держави, сприятливий інвестиційний клімат в країні.

Третя група проблем пов'язана зі створенням сприятливих умов для інвестицій банків, що тісно пов'язано з макроекономічною політикою країни. Однак у держави практично немає механізмів, які б чітко регулювали спільні дії банків та держави в галузі інвестицій, а також розподіл ризиків між державою та комерційними банками при довгострокових інвестиціях. Для того, щоб держава посилила інвестиційну діяльність банків, вона має: спочатку забезпечити їм можливість накопичення необхідних коштів; по-друге, розділити з ними ризик інвестиційної діяльності внаслідок економічного становища країни; по-третє, збільшити прибутковість інвестиційної діяльності.

Відповідно, виходячи зі слабкого інвестиційного потенціалу, існує четверта група проблем із низькою активністю банків у фінансуванні інвестиційної діяльності. За даними НБУ, сьогодні більшість банківських інвестицій здійснюється у формі інвестиційних позик. Таким чином, питома вага інвестиційних кредитів у кредитному портфелі банків є відносно незначною в порівнянні з обсягом коштів, призначених для фінансування поточної діяльності.

Таким чином, реальні інвестиції, представлені позиками на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, становлять лише 1,2% усіх позик, тоді як частка інших інвестиційних позик трохи вища, але її рівень у 13,5% недостатній для належного розвитку реальної економіки. У порівнянні з

рештою світу він складає понад 40%, а частка таких позик в інвестиційних ресурсах компаній та корпорацій в економічно розвинених країнах становить від 25-60%.

Причин цьому кілька: низька платоспроможність позичальників (компанії не завжди можуть надати достатні гарантії для погашення позик); відсутність ефективних стимулів для державного кредитування банків; значний рівень інвестиційних ризиків для банків (нестабільність національної економіки не дозволяє прогнозувати результат інвестиційних проектів компаній і, отже, рівень рентабельності вкладених ресурсів); високі процентні ставки за кредитами (ризик інвестиційних позик є однією з причин, яка спонукає банки підвищувати процентні ставки для забезпечення прибутковості); високі вимоги банків до забезпечення інвестиційних позик; непередбачуваність (нестабільність) економічної та політичної ситуації в країні (загальний системний фактор ризику для емітента та інвесторів), ключових макроекономічних показників та фінансових показників; недостатнє формування ринку інвестиційних проектів; досвід банківських інвестицій, набутий розвиненими зарубіжними країнами, недостатньо вивчений; відсутність (або відсутність) у багатьох банках кваліфікованих фахівців, що мають адекватні знання про інвестиційний ринок, галузеву специфіку клієнтів, які б займалися розробкою комплексних та раціональних інвестиційних рішень для клієнтів тощо. На додаток до зазначеного, українські банки мають п'ять груп проблем, пов'язану з недостатніми лімітами інвестиційних продуктів.

Проведені дослідження показують, що інвестиційні банківські продукти в основному розробляються у найбільших банках, обслуговуючи різні категорії клієнтів – індивідуальні, корпоративні клієнти, фінансові установи, місцеві органи влади (для підтримки випуску муніципальних цінних паперів). Окрім надання позик та інвестицій, банки цих груп беруть андеррайтинг, виконують функції зберігача цінних паперів, надають брокерські та дилерські послуги, а

також ряд послуг з підтримки інвестиційної діяльності клієнтів. Натомість малі та середні банки в основному пропонують інвестиційне кредитування, а також брокерські, дилерські та депозитарні функції. Цю ситуацію можна пояснити тим, що банки цих груп мають набагато менше ресурсів та організаційних можливостей, ніж найбільші та найбільші банки, а також відсутність у них ліцензії на надання таких послуг і, відповідно, кваліфікованих банківських експертів у галузі інвестицій. Це пов'язано з наступними причинами:

- необхідність емітентів нести суттєві витрати, що пов'язані із залученням фінансових ресурсів;
- низький рівень інвестиційної привабливості більшості емітентів та їхніх інвестиційних проектів;
- слабкі можливості для українських банків та підприємств вийти на іноземні фінансові ринки;
- недостатня обізнаність керівництва банків та підприємств щодо методів андеррайтингу.

У після кризовий період зберігаються негативні умови, які уповільнюють інвестиційне банкінг в економіці [29]:

- економічні. Висока інфляція (в останні роки спостерігається тенденція до зниження, що є позитивною тенденцією для економіки), коливання цін банківських активів, зміни процентних ставок, високе кредитування реального сектору економіки, обмежені банківські ресурси;
- неповнота нормативної бази, що регулює діяльність банків, і можливість контролювати їх дії, не вирішила багатьох ключових питань податкового законодавства;
- недовіра населення до кредитних установ, незадоволений попит споживачів на банківські послуги;
- проблема інфраструктури фондового ринку;

- збільшення відкритості ринкової інформації, підвищення її прозорості;
- проблема малого інвестора. Ринок державних цінних паперів, найбільш ліквідний і надійний, сьогодні закритий для дрібних та середніх інвесторів, що також створює проблеми для самого ринку, щоб стимулювати діяльність банку на цьому ринку, яка має широкі фінансові проблеми;
- низький рівень розвитку фондового ринку України та обмеженість фінансових інструментів, що циркулюють на ньому, що обмежує можливості банків здійснювати інвестиційну діяльність.

Таким чином слід зазначити, що ключовою причиною низької інвестиційної активності банків є відсутність ефективно функціонуючого фондового ринку та вища привабливість за критеріями «ризик-дохідність» альтернативних варіантів розміщення банківських ресурсів. Розглянемо, які проблеми є характерними для фондового ринку України.

До 2008 року фондовий ринок в Україні демонстрував зростання за рахунок припливу іноземного капіталу. Але кризи 2008-2009 та 2014-2015 років «штовхнули» ринок щонайменше 5-7 років назад. У 2017 році Bloomberg визнав український фондовий ринок найбільш швидкозростаючим у світі. Протягом року він розширився на 80% [24, 25]. Однак це було пов'язано з низькою базою порівняння, а загальна торгівля зросла на 367%. Структура торгів у 2017 році була такою: 57,5% - ОВДП, 12,8% - акції, 23,6% - ф'ючерси та 5,7% - корпоративні облігації. Основні причини, чому Bloomberg закликає відновити економічне зростання в країні та збільшує вартість сировини - пріоритетний продукт українського експорту.

Протягом 2018-2020 років (станом на 22.05.2020 р. Індекс ПФТС становив 500,14 [6]), спостерігається збільшення ринку як за обсягом, так і за кількістю угод на ньому. Незважаючи на такий тривалий ріст (останні 3 роки), експерти ставляться до цього скептично, і деякі з них навіть зазначають, що фондового

ринку в Україні наразі не існує. Насправді існує платформа для торгівлі ОВДП і, таким чином, наповнення державного бюджету. Корпоративні цінні папери практично не торгуються на ринку, і кількість емітентів та випусків швидко зменшується. За словами Охріменка О., президента Українського аналітичного центру, стан фондового ринку є критичним [25], оскільки ситуація мало змінилася з часів кризи 2008 року, а внутрішня ситуація в країні не сприяла його формуванню.

В результаті цих факторів у ньому переважають схеми та операції з ОВДП. Експерти на фондовому ринку в Україні схильні виділяти такі проблеми:

1. Складні процедури вступу іноземних емітентів. Необхідним є створення інвестиційного рахунку у банку, рахунку у цінних паперах в кастодіальній установі, укладання брокерських договорів з дилером цінних паперів тощо.

2. Жорстокий валютний контроль. Наприклад, одна процедура вилучення вимагає від власника отримання п'яти різних ліцензій від різних установ.

3. Недосконалість законодавчої бази. Наприклад, донедавна в Україні не було доступно жодного номінального власника (глобального зберігача). Саме посередник представляє інтереси своїх клієнтів на ринках різних країн.

4. Значний оборот «небажаних» цінних паперів. Їх обсяги в рази перевищують обсяги торгів фактично функціонуючих емітентів. Для будь-якого інвестора це є ознакою високого рівня корупції та відсутності ефективного регулювання ринку.

5. Загальна недосконалість належного корпоративного управління, низька якість фінансової звітності, зовнішнього та внутрішнього аудиту, спотворена вартість активів емітента.

До основних проблем розвитку банківських інвестицій належать:

- ✓ загрозові інвестиційні ризики;

- ✓ низька частка цінних паперів в загальних активах банку;
- ✓ дисбаланс між пасивами та активами відповідно до умов та валюти;
- ✓ низький рівень капіталізації в банках та на ринку цінних паперів;
- ✓ наявність територіальної диспропорції у розвитку банківських інвестицій.

Оскільки діяльність банків на фондовому ринку в Україні пов'язана з низкою проблем, спричинених недосконалістю фондового ринку та недостатнім регулюванням державного фінансового сектору, банки, які виконують значний обсяг інвестиційних операцій, дуже обережно формують інвестиційну політику, ретельно створюють портфель цінних паперів.

Вищезазначені перешкоди не були б настільки критичними, якби на українському фондовому ринку був занадто високий платоспроможний попит. Однак, на відміну від Польщі, наприклад, де пенсійні фонди є серйозними гравцями, ринок цивілізованих заощаджень в Україні не формувався майже 30 років. Населення неодноразово мало негативний досвід втрати власних інвестицій у пайові фонди, банки та інші фінансові компанії, тому бажає тримати гроші поза банківською та фінансовою системою. Крім того, на фондовому ринку дуже мало високоякісних емітентів, деякі з яких стають ПАТ просто виходячи з ринку. А низька ліквідність на ринку змушує великі українські компанії воліти залучати капітал на іноземних фондових біржах. Як результат, на фондовому ринку в даний час майже відсутні ліквідні інструменти та цінні папери, крім ОВДП. Основними проблемами на фондовому ринку України є відсутність довгострокових фінансових ресурсів, низька ліквідність, обмежений набір фінансових інструментів та якісні емітенти. Насправді в Україні не існує державних компаній, зацікавлених у залученні фінансування всередині країни.

В результаті фондовий ринок не виконує свою основну функцію - накопичення фінансових ресурсів та управління ними для економічного

розвитку. Незважаючи на активізацію діяльності банків на фондовому ринку, частина інвестицій банків у цінні папери все ще складає незначну частку активів банку. Розважливий підхід до діяльності з цінними паперами – це відповідна реакція банків на неадекватний рівень розвитку фондового ринку, слабе правове забезпечення операцій з цінними паперами та економічну ситуацію в цілому, а також недосконалість існуючих методів прийняття бізнес-рішень щодо інвестицій у цінні папери. У той же час у багатьох банків відсутні достатньо ефективні системи управління ризиками, а сучасні методи прийняття рішень щодо інвестицій у цінні папери не є досконалими, що створює загрозу ненавмисної відповідної реакції. Тому сьогодні важливо розробляти методи оцінки привабливості цінних паперів для покращення інвестиційних результатів банків та зменшення або уникнення ризику.

3.3. Рекомендації щодо покращення інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк»

Інвестиційна діяльність банків характеризується наявністю різноманітних ризиків, що пов'язані зі зниженням рівня ліквідності банку, його прибутковості та інших показників, які мають негативний вплив на його інвестиційну діяльність. Одним з головних засобів, що сприяє покращенню здійснення інвестиційної діяльності банків є управління ризиками, їхня мінімізація та по можливості усунення.

З метою успішного виконання інвестиційних операцій, зокрема інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк», необхідно здійснити низку заходів, про які буде нижче зазначено. Існує три основні напрями, що сприяють процесу вдосконалення управління інвестиційної діяльності та підвищують економічний ефект від інвестицій:

- планування інвестиційної діяльності та її постійний контроль;
- регулювання інвестиційної діяльності та її стимулювання;
- проведення інвестиційного аналізу та прогнозування.

До одного з таких важливих заходів належить планування та контроль інвестиційної діяльності банку. Інколи в діяльності АТ «Альфа-Банк» виявляються відхиленням її планованих показників від фактичних. Тому з метою уникнення даної ситуації, за цими відхиленнями ведеться постійний контроль. Цей контроль передбачає перевірку виконання фактичних результатів діяльності та їх порівняння з показниками плану.

На наступному етапі проводиться аналіз та виявлення причин таких відхилень, розглядаються можливі наслідки та за необхідністю здійснюються певні заходи для усунення наявних відхилень з метою покращення діяльності банку. Слід зазначити, що подібні відхилення можуть виникати у разі прорахунків в плануванні або під час прийняття не вірних управлінських рішень щодо інвестування. Тому для кожної банківської установи, у тому числі і АТ «Альфа-Банк», контроль виступає одним з найбільш важливих заходів, який допомагає підвищенню ефективної інвестиційної діяльності та має сприяти виконанню показників плану. Контроль інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк» здійснюється на двох рівнях: внутрішньому та зовнішньому. Внутрішній контроль АТ «Альфа-Банк» здійснюється з метою перевірки виконання інвестиційних планів. Перевірка виконання інвестиційної діяльності передбачає її оптимізацію, яка включає в себе контроль за зниженням чи зростанням рівня показників та розраховує відхилення фактичних показників інвестиційної діяльності від її запланованих.

Зовнішній контроль включає у себе перевірку контролюючих органів (Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, НБУ) та перевірку з боку зовнішніх незалежних аудиторів [14].

Таким чином, заходи щодо планування та контролю інвестиційної діяльності між собою тісно пов'язані, оскільки планування передбачає контроль за досягненням планових показників та результатів.

Також до важливих заходів належать стимулювання та регулювання банківської інвестиційної діяльності. В цілому виконання ефективної інвестиційної діяльності залежить певною мірою від своєчасного реагування на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищах. Як правило, відхилення від плану спричинені ризиками, які виникають в діяльності банку. Тому функція регулювання стає необхідною в процесі ефективного управління банківськими інвестиційними ризиками. Як вже зазначалося раніше, інвестиційні ризики поділяються на внутрішні та зовнішні. У разі виникнення внутрішніх ризиків, банк може здійснювати контроль за їх змінами у внутрішньому середовищі та при їх виникненні зможе мінімізувати можливі наслідки. Що стосується контролю за зовнішніми ризиками, то він є неможливим зі сторони банку, тому банку необхідно змінювати власну інвестиційну діяльність.

Заходи, що пов'язані із стимулюванням банківської інвестиційної діяльності, у тому числі діяльності АТ «Альфа-Банк», мають сприяти оптимізації процесу її здійснення. Отже, сукупність заходів щодо стимулювання спрямовані на збільшення банківської інвестиційної активності.

До основних методів стимулювання банківської інвестиційної діяльності на макрорівні відносять:

- ✓ зменшення рівня податкового навантаження банків, у тому числі в напрямку надання довгострокових кредитів;
- ✓ поліпшення умов страхування інвестиційних ризиків;
- ✓ зменшення податкових ставок для банків, які інвестують в інноваційний та науковий розвиток;
- ✓ покращення та перегляд системи іпотечних кредитів.

До ще одного важливого заходу ефективного виконання інвестиційної діяльності, який заслуговує на увагу, належить аналіз ефективності банківських інвестиційних проектів. Проведення даного виду аналізу передбачає розрахунок показників, які визначають ефективність певного інвестиційного проекту. Окрім цього, аналіз ефективності інвестиційних проектів надає необхідну інформацію з метою прийняття рішень стосовно інвестування цих проектів. Отже для покращення банківської інвестиційної діяльності, у тому числі АТ «Альфа-Банк», необхідно передивитися структуру інвестиційного портфеля корпоративних цінних паперів. Орієнтація інвестиційного портфеля на цінні папери галузей промисловості та базових галузей, що мають доволі високий результат ефективності своєї діяльності, для банку є найбільш вигідними у сфері інвестування. Крім цього, слід запропонувати при формуванні інвестиційного портфеля основну увагу зосередити на інвестуванні в облігації внутрішньої державної позики та інші зовнішні боргові зобов'язання. Вибір напрямів інвестування у цінні папери має базуватися на глибокому дослідженні. Отже, з врахуванням аналізу інвестиційної діяльності АТ «Альфа-Банк», для оптимізації цього напрямку діяльності наступними кроками мають бути такі.

- Залучення фізичних осіб у банківську інвестиційну діяльність. Як показує сучасна практика, населення має схильність більше інвестувати власні кошти у нерухомість та депозити. Також, слід зауважити, що на сьогодні (до початку ведення бойових дій на території України) існувала тенденція до зменшення облікової ставки, що в свою чергу мало вплив на зниження відсоткової ставки за депозитами. Отже населення, має бути зацікавленим у пошуку альтернативних напрямів інвестування. Тому для банку є необхідним врахування наявного становища та розробки привабливих інвестиційних програм для фізичних осіб.

- Більш активне надання консультаційних послуг, що пов'язані з інвестуванням. Можливість отримання якісних консультацій пов'язаних з

інвестуванням є доволі обмеженою, що не дозволяє розвиватися інвестиційному портфелю банку. Тому, важливим завданням є проведення заходів з метою залучення клієнтів та розширення бази клієнтів банку.

- Поліпшення системи заходів, що спрямовані на ефективне здійснення банківської інвестиційної діяльності. Це стосується, насамперед, системи внутрішнього аудиту, до завдань якого належить визначення ефективності контролю та аудит ризик-менеджменту банківської діяльності. Вище зазначені заходи мають допомогти банкам, у тому числі АТ «Альфа-Банк», в усуненні та виявленні ризиків, що пов'язані із здійсненням банківської інвестиційної діяльності. Також, використання цих заходів має сприяти здійсненню якісної оцінки інвестиційного стану банку, що дозволить в подальшому покращити виконання його інвестиційної діяльності. В табл. 3.5 систематизовані рекомендації щодо поліпшення виконання інвестиційної діяльності банків, зокрема діяльності АТ «Альфа-Банк».

Таблиця 3.5

Рекомендації з поліпшення здійснення банківської інвестиційної діяльності

Рекомендація	Пояснення	Очікуваний результат
Перегляд структури портфеля корпоративних цінних паперів	Орієнтація інвестиційного портфеля на цінні папери галузей промисловості та базових галузей, які мають високий результат ефективності своєї діяльності	Збільшення доходності інвестиційної діяльності та проведення диверсифікації портфеля цінних паперів
Частка ОВДП у портфелі цінних паперів	Зосередження значної кількості інвестицій у ОВДП, оскільки вони належать до одного з найбільш надійних банківських у фінансових інструментів	Поліпшення показників банківського інвестиційного портфеля

Залучення фізичних осіб до банківської інвестиційної діяльності	Розробка для фізичних осіб привабливих інвестиційних програм	Збільшення банківської інвестиційної діяльності
Надання консультативних послуг, що пов'язані із інвестуванням	Розробка заходів, що будуть сприяти залученню потенційних інвесторів	Залучення нових клієнтів та розширення бази клієнтів банку
Поліпшення системи заходів з метою ефективного виконання інвестиційної діяльності	Залучення служби внутрішнього аудиту з метою визначення ефективності системи контролю інвестиційної діяльності	Якісний контроль за здійсненням банківської інвестиційної діяльності

Таким чином, вище зазначені рекомендації щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності банків, у тому числі АТ «Альфа-банк», сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності серед інших банків, підвищенню обсягу операцій з цінними паперами, розширенню бази клієнтів, що дозволить в подальшому збільшити рівень дохідності банку.